

KALANGYA

ALAPITOTTA

SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1939. február

VIII. évf. 2. szám

HERCEG JÁNOS: Tragédija csoveka	49
REMÉNYI JÓZSEF: Számadás (vers)	51
CZIRÁKY IMRE: Kavargás félpapucs körül (elbeszélés)	54
BORSODI LAJOS: Szavak	62
BERÉNYI JÁNOS: Ellenség (elbeszélés)	64
KÁZMÉR ERNŐ: »Az Ember Tragédiá«-jának uj. szerb fordításáról	68
BŐRCSÓK ERZSÉBET: A tordai menyecske (elbeszélés)	73
SPECTATOR: A Nyugatrómai Birodalom bukása és Anglia	80
Dr. KOHLMANN DEZSÓ: Szerb Madách-fordítások	84
MANOJLOVITY TODOR: Esti vers (vers)	87
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje: <i>Illyés Gyula; Magyarok; Zsolt Béla; Kakasviadal; Kemény János; Itéletidő; Vladeta Popovics; Shakespeare</i> élete és munkája	88

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félfévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . . .	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félfévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30 — Pojed. broj Din. 10'—

TRAGÉDIJA CSOVEKA

Az Ember Tragédiája szerb fordításban

Madách Tragédiájának ez már a második szerb fordítása. Az első Zmáj átültetésében éppen ötven évvel ezelőtt jelent meg. A nagy költő azonban még nem ismerhette fel Madách jelentőségét, hiszen a nagyszerű színjáték akkor még a magyar irodalomban sem nyerte el az őt megillető helyet. A kor vigasztalan bölcséleti iskolája vége felé közeledik és a nemzeti klasszicizmus Madách művében nyilatkozik meg talán utoljára.

Nemzeti klasszicizmus és európai tartalom; a kozmikus ember csalódása, a magyarság hasztalan küzdelme szabadságáért és a költő szerencsétlen élete adják meg egyrészt bölcséleti magvát, másrészt költői hevületét a műnek, amelyben mindez összeáll, hogy egy összefoglaló karképet adjon. De a Tragédia megjelenése már a romantikus költészet kezdetével esik egybe, s az utána következő irodalmi nemzedék nem felfedezni akarja a közvetlen előd alkotását, hanem inkább szabadulni hatásaitól.

Arany János íróasztalában hosszú ideig feküdt a Tragédia. Az első lapok elolvasása után kedvetlenül tette félre, hogy később barátai hosszas unszolására ismét elővegye és kedvező bírálatot mondjon, nem a halhatatlan műről, hanem csupán a jó költői alkotásról.

A XIX. század klasszikus költészetének a szerb irodalomban is megvan a maga nemzeti képviselője; Nyegos Gorszki Vijenaca pontosan abból a korból nő ki, amelyből Madách tragédiája és bölcséleti, valamint költői elemei is egyeznek a sztregovai remete megnyilatkozásaival. Madách első szerb fordítója Zmáj Jovan Jovánovity jól emlékeztetett a Gorszki Vijenac lassan érő sikerére, hiszen szülővárosa, Noviszád buktatta meg a szerb remekmű szinpadai előadását, Zmáj Petőfi optimizmusával népe szabadságáért harcolt. Költői világa sem terjedt messzibbre nemzete határainál és filozófiája az öncéluságnál. Így történhetett, hogy a János Vitéz rokonszellemű fordítója meglehetősen szabad formában adta vissza nem csak Madách, hanem saját költőiségét is a Tragédia fordításában. Hogy szerb szinpadra sohasem került, talán nemcsak a változott idő érdektelenségével magyarázható, hanem azzal a hasadással is, amelyet a mű Zmáj átültetésében szenvedett.

De az irodalom fejlődése ugrásszerű, forrása az ellentmondás, s mielőtt új fordulóhoz érne, vissza kell nyulnia lezárt korok érté-

keiért. Így történhetett, hogy Az Ember Tragédiája ma időszerűbb, mint megjelenésekor volt. Madách problémája — az egyén harca a kollektivummal — a romantika kezdetével, mint ellentétellel megszakadt, hogy most összefoglalva, vigasztalanságában megnőve, sötétségében megduzzadva térjen vissza.

Hogy ez a magyar remekmű úgy szólván le sem kerül a színpadokról, hogy egymást érik különböző nyelvű fordításai, a XIX. század másodvirágzásának legszebb bizonyítéka. Szerb nyelvre való tökéletesebb átültetése is emiatt vált szükségessé. Viszont alig hiszem, hogy Jankulov Vladiszláv ezt a konjunkturát akarta kihasználni, annál kevésbbé, mert tudom, hogy évtizedeken keresztül foglalkozott a Tragédiával, amely most így szerb nyelven kiadva, egy élet gyümölcsének tekinthető.

Ami az új fordításban kellemesen lepi meg az összehasonlítót, az Jankulov önállósága. Elvetette a példákat, vagy legalább is szerencsésen ki tudta vonni magát alóluk. A magyarról fordítóknak Madách az iskolájuk. Az ő nyelvészetét egy idegen, általános nyelvbe átvinni, eddig még majdnem mindegyik fordítónak csődöt hozott. Jankulov tökéletesen ismerheti a magyar nyelv művészi szerkezetét, mert fölényesen különbözteti meg a személytelen nyelvet az egyénitől. Minden bizonnyal előszörre őt is a mű bölcselete, nagyszerű mérete, változatos lírai levegője kapta meg, s csak azután a stílus, vagy ami még annál is többet jelent a fordító előtt: a nyelv.

Hogy Madách miért ragaszkodott oly csökönvösen egy-egy szóhoz, miért tért újra meg újra vissza hozzá, amikor temérdek más jelzót találhatott volna, ezt Jankulov minden esetben határozottan megérezte, s mindig olyan szót alkalmazott ő is, amely a tartalom hangulatának aláfestésére szolgálhatott. Ő tudja, hogy a nyelv minden egy fordításban, több, mint a stílus, több, mint a tartalom: a fordítás szervezete. A legnagyobb műveket megbuktatta már a rossz nyelvi fordítás és nem véletlen, hogy a Tragédia német nyelven ezideig nem kevesebb, mint nyolc fordításban jelent meg, s csak néhány évvel ezelőtt vitték színpadra Mohácsi Jenő átültetésében.

Jankulov nem él a fordító poetica licentia-jával, igyekszik mindig hű maradni az eredetihez, anélkül, hogy szolgálivá válnék, vagy az idegen nyelvben idegen színnel keverné Madách egy-egy lírai, illetve drámai fordulátát.

Talán nem is élő beszéd ez a szerb fordítás; ünnepélyessége helyenkint erősen egyházi színezésű és a közönséges nyelv hig hamazzállapotával szemben kemény, kötött és merev. De hiszen Madách sem számolt a színpadi hatásokkal és jambusait a következetes pátosz uralja. Egyebekben is csak jót mondhatunk Jankulov Vladiszláv Tragédia-fordításáról. Bölcsélet, pátosz és versmérték teljes összhangban találkoznak, ami a tökéletes átélés eredménye. S végül, ami még külön rokonszenvenessé teszi a fordítást, az eredeti

felfogásának szinte szellemi jellege és az átültető személytelen puritánsága.

Szerb szinpadon, ily alkalmazásban — Hevesi Sándor a bölcséleti részeket kihagyta és csupán a drámai képeket pergette gyorsütemű előadásban — a »Tragédija csoveka« nemcsak időszerű európai tartalmával kelthet meglepetést, hanem sajtóságos magyar színei is megmutatkozhatnak a szerb fordításban.

Herceg János

SZÁMADÁS

»Csakis ember vagyok, de másoktól
annyiban eltérő, hogy én ezt tudom.«

Montaigne

Mint a hamiskártyás, ki egy nap ráébredt a
gyermekkor hitére, s pirba üzi székgyen,
a sem tarokk, ferbli, más, nem hívja, mert szive a
jellobbanó tűzben, lélekfényes égen
a tiszta örömök csodáját számolgatja,

én is, de más céllal, én szeretet szolgálja,
ma rettentő dühhel multamtól bucsuztam,
a lét fedélzetén, hol tolong a sors nyája,
e különös hajón öklömmel botoztam
a tegnapi érzést, önzés lett céloom szája.

Önzés, te konok kéj, te hályog a sziv szemén,
légy kapitányom ez oktalan gőzösön,
az életen, ahol téboly jóban a remény,
hol zátony a közel, ha hűség az ösön
keringő szép emlék s csak siker az esemény.

Önzés, jütsd lelkemet, fujt fel benne a tüzet,
hadd égesse el a gyöngédség szeszélyét,
vonjad kétségbe, hogy még ma is vannak szüzek,
ördöggel szolgálj az álnok hang kevélyét,
s a fényt, a türelmet enmagadtól elűzzed.

*Kussz fel, önzés, kussz fel a hajó árbocára,
tűzd ki a lobogót, éned rontó színét,
a csufos, szutykos szót kenjed ember arcára,
nevess azon, ki oly szelid, mint a spinét,
e régi zongora, ne emlékezz dalára.*

*Kikopott varázsod tápláljon reménykedőt,
oly éhes a gyomra, oly piciny tudása,
utadból seperd el a nyögőt, a szenvedőt,
s ha meglát, csakis a hatalmatat lássa,
önzés: hatalmatat, önzetlennek szemfedőt.*

*Tagadd a zamatot, a lélek üde izét,
ha gyümölcsbe harapsz, ne kívánd izét másnak,
sem félemlítésre, sem szívesen hozd vizét
annak, aki szomjas, s azoknak, akik ásnak
és verejtékeznek, ne igérd a tett díszét.*

*Önzés, szám, ingerem, izlésem, tapintatom,
mindenem te lettél, multnak hűtlen képe.
Mint a hamiskártyás, aki ime egy napon
megtudta, hogy mi az élete tünt éke,
és nem merengett el többé a kártyalapon.*

*én is hűtlen lettem, de hűtlenségem vétek.
ugy fáj az önzésem, oly rossz az érettségem.
Hogy lehessen hűvös, ki folyton, folyton égek,
hogy legyek züllesztő, ki méházok az égen,
s virágtól kérdezem a szirmai mért kékek?*

*Hogy lehessen önző, mikor bennem az ének,
e szikrázó ritmus, remegő vágyódás,
ugy zsong, ugy babusgat, s mikor a sötét éjnek
kormát lekaparom, s álmom a ragyogás,
hogy lehessen önző, én szolgálja a szépnek?*

*Mint a hamiskártyás, ki volt, én azzá lettem . . .
Nem, nem, ó borongó énem, ne törd ez átkot!
Ó kacagó énem, parancsold szeretetem
szálljon vissza hozzám, jó legyek, jó s megváltott,
s mint régi enmagam járjak a fedélzeten.*

Reményi József: Számolás

*Álmodjak, ha úgy kell, s a tavaszi est lágyan
küldje a lelkemre értő ajándékát.*

*Bántó, boltos, bamba élmény ne legyen ágyam,
hol nyugtalan fekszem, felejtve szándékát
a célnak, nemesnek s higgyek a holdsugárban.*

*Mélázszak, ha úgy kell, s nyári este érett
barangolásában csobbanjon fel a víz,
a távoli patak, ez emlék, lassan éred,
ez emlékekben az ifjuság tiszta íz,
s nagy emlék a hangya, kavics is, rigó, féreg.*

*Megértsek, ha úgy kell, s az őszi este apadt,
tűnő erejében ne menjen el erőm.
S ha a vén fák árnya bubánatomra tapad,
mégse legyen béna, ne szóljak leverőn,
hinni akarom, hogy énem hozzám hű marad.*

*Eltűrjek, ha úgy kell, s a téli este jeges
ablakán ujjamat ha megsétáltatom,
gyertyát gyujtson szívem, s ha fájdalmam, e heves
retorikamentes lényem elaltatom,
ne féljek a sirtól, akármily mély és nedves.*

*Ó kacagó lelkem, ó borzongó lényegem,
ne törd, hogy az önzés legyen a csatlósom.
Ha romlott fölénygel röhögnék a fényeken,
s az önzés lenne a vezérem s a jósom,
mily örömmel járnék vízen, földön, szemeten?*

*Mint a hamiskártyás (magam majd azzá lettem...)
csoda, ha hajlik a jóra, áhitatra,
de még szörnyűbb csoda, hogy én, aki szenvedtem,
cáfoljam a csodát, s a vak akaratra
ráfogjam, hogy benne a békémet meglettem.*

*Ó részegítő kéj, mámorod nem kell, nem kell!
Szívem, tunya szívem, mégis felébredtél.
Nem vagy roncs, vad önzés, még ha az emberekkel,
farkasrabszolgákkal meg is verekedtél,
nem vagy önzés-fantom, s sírsz törbe esettekkel.*

*A naplementével, homályba hulló szemmel,
viharral, záporral, mennydörgéssel, szétört
égi harsonával, rengéssel, vízőzönnel,
az elsütyedt vággal, földön végigsöpört
elemi erővel, mélyel, mélytelennel.*

*De nevensz is, kacagsz a sátrat ütött jóval,
a meredélyeken megmaradt egyensullyal,
a gyermekkel, amint játszadozik a hóval,
a felnőttel, amint eltréfálgat a buval,
s a költővel, amint elbabrálgat a szóval.*

REMÉNYI JÓZSEF

(Cleveland, Ohio.)

KAVARGÁS FÉLPAPUCS KÖRÜL

A kavargás már ott kezdődött, mikor a Vince gyerek félesztendei számadásánál kiszült, hogy mindent beleszámítva, maradt egy kis fölös pénz is!

Igaz ugyan, hogy akkor is a Vince gyerek félesztendei béreskedéséről, helyesebben szólva a félesztendei bér kifizetéséről esett szó, de bizony mindenki beleszólt abba, csak az áldozat: a Vince gyerek hallgatott.

Csak amolyan suttyó legényke a Vince. Alig pelyhedzik még a szakáll, meg a bajusz helye pirosbarna arcán. Alig, hogy kilábalt a gyereksorból. De hát aki kenyeret tud keresni ebbe a nyavalyás, kulukos világban, ember az mégis! Ha meg nem is ember még, de embernek indult már! Hát így a Vince is e!

Ott szótlanokodik a konyhaajtóban és hallgatja, hogy számolja a gazda felesége: Csépe Mihályné született Kis Borbála asszony az előtte toporgó, szinte szótlan öregasszonynak: Vince édesanyjának, hogy mire is ment el az eddigi kereset!

Hej, nagy sora van ennek! Még ökönyát usztatott a korábbi nap melege, amikor az ijedt gyereket kihozta az anyja ide a szállásra. Most meg már azt számolja minden jótételek, mikor enged az idő cudarsága, mikor kezd már fakadni a fű! Hat kemény

hónap volt ez! Hat hosszú hónap. Pedig, ha vesszük, így számadásban nem is mutat annyit. Ugy volt az egyezség, hogy hat hónapig csak ötven dinárt kap a gyerek, meg teljes kvártélyt, amibe beleszámítódik a rendes ételen, italon kívül még az a rongypokróccal leterített nyoszolya is, amelyben Vince az igazak álmát szokta aludni a Bimbó tehén szomszédságában, a fal mellé fordulva. No, nem is volt ott hiba sem a kosztban, sem a nyoszolyában, sem a Bimbó tehénben, de legkevésbé a Vince gyerekben, mert ahogy édesanyja úgy félszembről rátekintett, hát láthatta, hogy ugyancsak nekifásodott a gyerek! Megnézte volna szegény Teréz néném jobban is azt a gyereket, hiszen az övé volt az istenadta, meg ősz óta nem is látta, de mondom, hogy komolyabb dolgról folyt itt a szó: a félesztendei elszámolásról, így aztán a gyerekeknek csak egy félszemnyi odapillantás jutott.

— Mer ugye, hatszor öt, az harminc, ami ugy gyűn ki, hogy háromszáz dinár! No de most ebbü leütődik, ami lemén. Minden-szentekkor a vásárban vettünk egy új bársonypantallót, mer hogy nem vót. Az mán maga nyócvan dinár. Ádvint elején a piacon egy báránybőr sipka, mer hogy az se vót: az megest nyócvan dinár. Ammá százhatvan. Aztán meg köllött neki két pár kapca, egy pár gyapjúfuszekli meg egy ing, meg egy gaty a kerekszám kilencven dinár. Meg ehen e, ami maradt: ötven dinár, az kerek háromszáz dinár, igaze?

Teréz néni ijedt arccal bólogatott a pirospozsgás menyecske-re, ahogy az előszámolta a félévi költségvetést. Nem azért, mintha különösképen meg lett volna ijedve, hiszen erre valami különös oka sem volt, hanem hát ezt már így hozza a dolog rendje módja: aki elszámol, az beszél gé hangon, akinek pedig elszámolnak, az hallgat. Ha emberfajta, akkor ilyenkor busan nekiszegzi a fejét, ha pedig asszonyfajta, akkor akkurátosan így viselkedik, mint most e a Teréz néni.

No de mit is botromskodna, amikor meg kell vallani, gondját viselte a gazdasszony a gyerekek! Amit vett, azt áráért vette. Be kell vallani, a bársonypantalló valósággal olcsó volt! Avval a fél szempillantással, amit a gyerekre vetett Treszka nénémk, ugyanis a bársonypantalló minémiségét is megállapította! Nem volt itt hiba semmiben! Meg is mondta:

— Valósággal ugy van angyalom, ahogy mondtad e! Az kerek háromszáz dinár! Hatszáz forint. Avvá az ötven dinárrá, ami kimaradt!

A Vince gyerek csak hallgatott. Minek is beszélne, amikor minden ugy volt, ahogy a gazdasszony leadta. Igazság volt a bársonypantalló is, a sipka is, a kapca is meg minden! Csak a lábbe-liben nem volt igazság, mert az az ócska bocskor, amit hazulról

hozott, már akkor sem ment bocskorszámba, amikor elhozta, hát még most. Eddig csak kihuzta valahogy a gazdtól aiándékba kapott régi facipőkben, de mi lesz ezután?

De se a gazdasszony expozéjában, se Treszka nénénk hümmögésében nem esett szó a lábbeliről. Boris asszony pedig, miután elmondta az elmondandókat, felemelte a szoknyáját, felemelte az alsószoknyáját is és a második alsószoknya zsebébő kikotorta az előre odakészített ötvendinárost. Ránézett Vincére, ránézett Treszka nénire s rövid habozás után, mintha sajnálná, hogy még bár két törvényes tanu nincs jelen, az öregasszony kezébe nyomta a csillogó pénzdarabot.

Akkor mozdult meg Vince. Megmozdult és megszólalt.

— Lábbeli is köllene!

Nagyobb nyomaték kedvéért felemelte rongyos bocskorba bújtatott lábát.

— Mer ez mán nem igen számít! — mondta a keshedt lábbelire mutatva.

Boris asszony nagy lendülettel vetette tekintetét az öregasszonyra. Nem mondott a szája semmit, de a tekintete azt kiabálta:

— Bizony lábbeli nagyon köllene ennek a gyerekeknek! Mert ilyen lábbelivel a munka se mehet rendesen! Pedig mostantul fogvást már rendes komenció jár ennek a gyerekeknek. Ezt pedig bajos rendes lábbeli nélkül megszolgálni! Csak az van benne, hogy mink olyan népek vagyunk, akik az ilyesféleből nem csinálunk nagy ügyet, inkább hallgatunk, de értsen belőle az, akinek érteni kell!

Treszka néni sem szólt, de felfogta a pillantást. Az ő tekintete meg azt vágta vissza:

— Bizony lábbeli kell ennek a szegény gyerekeknek! De hát ez a bocskor is majd hogy vadonatuj nem volt, hogy kigyütt a gyerekek! Hát hun rongyolódott el ez a bocskor? Otthon e. vagy itt? No ugye, hogy itt? Hát már ebből is világosan látszik, hogy szegény gyerek kész ráfizetésre dolgozott idáig! Ajjaj, lehetne erről sokat beszélni, de hát nem olyan népek vagyunk mink, inkább hallgatunk, de értsen belőle az, akinek érteni kell!

De bizony nem értett abból egyikük sem. Csak nézték a keshedt bocskort, amelyből bambán bámult rájuk a Vince gyerek vastag körmű lábaujja.

Végre is Vince unta el a szóztalan várakozást, letette a lábát a földre, újra nekiveselkedett a konyhaajtónak és megszólalt:

— Ha idanná, édesanyám azt a kis pizt, aki megmaradt...

Treszka néni közbevágott

— Mit tunnál vele csináni édes gyerekem? Hisz ezé mit kapsz? Nem gyün ki ebbü egy lábbeli ára!

— Dehonnem!

— Hát mán hogy gyünne, amikó egy pár bocskor...

— De kigyün egy pár bőrpapucs!

— Egy kis tódássá!

— Annékü is kigyün!

Mind a két asszony a gyerekre nézett.

Az meg nekibátorodott

— A Péter bácsi az őszi vásárba vett egy pár retent finom bőrpapucsot, oszt nem paszol a lábára. Hatvanöté vette. Ötvené idanná!

A két asszony tekintete összelobbant. Ha jó az a papucs, megéri az ötvenet! Ezt mondta szóftan tekintetük. Meg lám, tizenötöt enged is az árából!

Vince is megértette, hogy itt az alkalmas pillanat. Benyult az inge alá és a kebléből kiemelte a megóhajtott papucsot. Összekocantotta a két talpat anyja orra előtt, aztán az egyiket anyjának, a másikat gazdasszonyának adta oda szabad megtekintésre.

Treszka néni hümmögött

— Nem mondhatni, a papucs rendes!

Boris asszony meg kimondta a szentenciát:

— No akkó nem kék sokat beszéni, a papucs megvevődött! Eredj, fizesd ki Péter bátyádnak, aztán meg fogj, oszt viszed a trágját a kis düllöbe!

Hat hónap óta most találkozott először az anya meg a fia. Hogy Boris asszony keményen kiadott parancsa után most kifordultak a konyhaajtón, Vince megindult az istálló felé. Az istállóban meg rárakta a hámot a lovakra. Közben beszélgettek. Vince érdeklődött:

— Micsinál öregapám?

— Megvan. Csak fullik.

— Hát a Jani?

— Megvan. Igen ülepöli a tanító!

A Lujzán már rajta volt a hám. A Büszke következett. És Treszka néni.

— Hogy vagy, fiam?

— Megvagyok.

— Hát akkó megmaradsz?

— Megmaradok. Most mán kommenciót kapok! — mondta bizonyos hangsúllyal.

Treszka néni alig észrevehetően elmosolyodott. Arra gondolt, hogy ősre már neki is könnyebb lesz, ha a kommenciót beszállítják! Erre a kedves bejelentésre ő is akart valami kellemeset mondani a gyerekeknek.

— Az ám! Tisztöltet a Maris.

Erre azonban már Vince nem felelt, csak még pirosabb lett a képe. Kezébe markolta a két kötőfékszárat és megindult a lovakkal kifelé az istállóból. Meg sem ölelték, meg sem csókolták egymást, csak épp, hogy kimenőben Treszka néni anyás gondossággal ráütögetett a gyerek hátára, mintha a port verné le a piszkos kabátról. Aztán ő is kiment a gyerek után és szótlánul nézte a befo-gással foglalatoskodó gyereket, aki lábán a csikorgó bőrpapucs-csal lomha »minden áron öreges« mozdulatokkal bajlódott a lovak körül.

A gané kocsira való felrakásának is megvan a maga művésze! Bizonyosság volt erre az a kocsi, amit a Vince rakott! Nem mondom, a trágya is érett, de a rakása is úgy ki volt adtateremtettéve, hogy szakértő szem nem állhatta meg, hogy a kocsi után ne forduljon!

Vince célirányosan elhelyezkedett a szakmányosan felrakott ganédomb tetejére dobott ócska subában. Csak úgy leült. Öregebb-jének való a hátára venni a subát, ha már megengedett az idő. Már pedig megengedett! De azért van még foga a napnak. Mondom, beleült a subába, belesavarta magát! Épp csak, hogy kilát-szott az egyik papucs hegye! Az is elég volt gyönyörűségnek.

Aztán csak annyit mondott: Isten áldja! — és megindult a ne-héz teher alatt csikorgó kocsi.

Treszka néni a szállás belső udvarának a kapujáig a kocsi mellett kocorászott. Hogy az észrevette a kiséretet, visszafordult és leszólt a kocsiról:

— Édesanyám!

Treszka néni közelebb lépett a kocsinhoz, úgy érdeklődött:

— No, mondd, fiam!

De Vince nem állt meg, csak úgy, mintha teljesen közömbös dologról lenne szó, lehajított néhány szót az anyjának:

— Megmondhati maga is, hogy én is tisztoltetem!

Vissza sem fordult aztán. Csak előre nézett. A lovakra, az utra, no meg a finom bőrpapucsra, melynek hegye biztatóan, büszkén mosolygott ki a suba alól. Aztán meg hogy, hogy nem, minden átmenet nélkül a Maris jutott eszébe.

Elmosolyodott, ahogy maga elé képzelte a kis szeplős Nagy Marist. Nem volt ököztük semmi! Már hogy is lett volna, hiszen az őszön még Vince sem ment legényszámba! A falusi fiatalság életében a legnehezebb sorsa az ilven suttyó legényeknek, lányoknak van. A gyereksorból már kinöttek. Embermunkát erőltetnek rájuk, de nem veszik emberszámba. Játszani már szégyenlenek az aprájával, de a nagyobb legények sem fogadják be őket. Ők a délutáni táncot csak kívülről lesik. Valamirevaló lány úgy sem táncolna velük! Ez a sehova tartozás fáj nekik. Minden áron nagyok akar-

nak lenni! Utánozzák a nagyobbacska legényeket, de hangjuk még nem eléggé férfias a kurjantáshoz, kezük-lábuk esetlen, szókincsük a széptevéshez szegény és bátorságukat is csak most kezdik hízalni.

Mondom, nem volt a Vince és a Maris közt még semmi. Egészen a mai napig!

De most lett!

Hogy még tisztelteti!

A kis békája! Ugyan ősz óta lehet, hogy kivakaródzott már ő is! Már akkor is olyan szemfülesnek látszott ez a Maris. Éppen azon a vasárnap, amikor az anyja megalkudott a gazdával, hogy kiadja kisbéresnek, ott ólálkodtak a kocsmaudvarban. A Vince is, meg a Maris is a többi suttyó között. Benn a teremben a frissest táncolták. Szabó Palcsi meg elkapta a Holló Verkát ott kinn az udvaron és ők is elkezdték rakni. Vince nevetve, de belső irigységgel nézte őket. Nem azért, hogy tudják, hiszen valamire való magyar legénykének vérében van a csárdás, hanem azért, hogy merik! Hogy a Szabó Palcsi mer lánnyal táncolni! Akkor történt aztán, hogy odapenderedett eléje az a kis szeplős, a Nagy Maris, rárakta Vince vállára két kezét és el kezdte rakni a frissest. Vince úgy tett, mintha huzódozott volna, de hogy a közelben nem volt egy sem az öregebbiéből, aki kinevette volna. hát komoly képet vágott, mint az ilyenkor illős is és nagy figyelemmel kezdte összehozni a lánnyal a lépést. Mikor aztán vége lett odabenn a táncnak, ők is abbahagyták. Ennyi volt az egész. Enyelgés meg legfeljebb csak annyi esett köztük, hogy hat órakor, amikor a cite-rások szétverték a bálát, azaz: amikor a marsot huzták. hát ő a Marissal együtt fordult ki a kocsmaudvarból és kimenet letépett egy gallyat a fáról és a gallyal rávágott a kis szeplős hátára. De egyébként azt se mondta neki, hogy bikkmag. Csak épp, hogy ráhuzott gyengéden a gallyal. Ennyi volt az egész. Tudia csoda, mi volt abban gyönyörűség, de most jól esett Vincének, hogy ezt végiggondolta. Talán még járkaált volna az ő gondolatja tovább is így csáléra meg hajsza: ha be nem fordultak volna a lovak az ismerős uton a hepehupás rétnek, ahol az első kátyu máris helyrebillentette Vincének Marisig kacskaringózó eszejárását a gyepőlőszárra, a lovakra. Bizony most jó darabig nem jutott eszébe a Maris, mert éktelen az út arrafelé! De hogy aztán a Siposék szállásánál, az első kanyarodónál megint megjavult az út, a mi Vincénk eszejárása is kanyarodott egyet. Talán ne is mondjam, hogy a Maris felé.

Mi lenne most, ha a Maris egyszerre csak előbukkana, s meglátná, hogy neki, Sarkadi Vincének már akkora a becsülete, hogy ehen e, két jó ló van a kezére bizva! Hogy ezt a gyönyörűsége-

sen megrakott kocsit is ő rakta, ő agyusztálta ki ilyen formásra! Hogy ő már mától kezdve komenciót kap! Hogy ő már rendes kenyérkereső, aki maga keresi meg a maga kenyerét, ruházatát! Aki, teszem azt, máma is vett egy finom bőrpapucst magának a maga emberségéből! De még milyen papucst!

Széthuzta a lábán a subát, hogy újra élvezze az új papucs birtoklásának örömét.

Nagy, erős ló volt a Lujza is meg a Búszke is, de maid havatt estek, akkorát rántott a zablán Vince! De hogyisne, mikor a bal lábáról hiányzott az egyik papucs!!

Riadtan kászalódott ki a subából. Kiforgatta a subát vagy kétszer is, hátha ott valahol keverődött el az a papucs. Beleturkált a vasvillával a szakszerűen kiadtateremtett trágába is, de a papucs csak nem került elő. Vissza is fordult jó darabig, de csak semmi.

— Lemaradt! Lemaradt az anyia keserves teremtését!

Ott állt a kocsi mellett félpapucsban és nem tudta, mitévő legyen. Szökéjét vagy kétszer is leemelte fejről, hogy megtörölje öklével izzadó homlokát. De a papucs csak nem került elő. Tisztán emlékezett, hogy a lábára buzta mind a kettőt. Hanem az uton a suba széle biztosan leturta a lábáról s ő a vastag gyapuharisnában észre sem vette, hogy lemaradt az egyik papucs. Gondolkodott. Terhes kocsival nem fordulhat vissza keresni. Mit csináljon? Eszébe jutott valami! Péter bácsitól hallotta, annak szavaiárása, amikor itatni haitia a teheneket. Mindennap elmondia. Dohogva, mérgesen. Most Vince is utána mondta szóról szóra a cifra káromkodást. De hogy a papucs még arra sem lett meg, hát meg is ismételte. Aztán felült a kocsira és belevágott a Búszkébe.

Nem mondom én, hogy sirt a Vince gyerek, amikor szétszórta a földön a trágát. Nem, sirni nem sirt... de... majdnem. Aztán egyszerre az jutott eszébe, hogy hátha megtalálja még visszameget! Ez a gondolat fellelkesítette. Szaporán végezte a dolgát, szinte beleizzadt.

Hogy aztán készen lett, belevágott most már a Luizába is, pedig az ugyancsak nem állhatta az ostort és szinte vágatva iramodott hazafelé. Kutató szeme az utat fürkészte. Seholy semmi.

Szembejött vele egy kocsi. Megkérdezte:

— Ugye, nem találtak egy új papucst az uton?

Az ember csodálkozva nézett a legénykére, mint aki nem tudja, tréfa-e a kérdés, vagy komoly. Nem is válaszolt neki. Ez elbátoraltanította Vincét. A következő szembejövőt már nem mert megkérdezni.

Most egy gyalogos jött vele szemben. Megállította a lovakat. Hátha!

— Ugye, hallja maga, nem látott az uton egy félpapucst?

Valami mókás ember lehetett a kérdezett, mert nagy komolyan így válaszolt:

— Dehogynem, a főszolgabíróval sétál karonfogva a falu alatt! Csak iparkodj, a falu alatt utolérheted!

Vince nagyot káromkodott és továbbhajtott.

Nézte az utat, nézte egy darabig, egészen addig, míg el nem borította szemét a könny. Aztán megrestellte magát azon, hogy sirva fakadt. De hiába, csak folyt a könnye. Már imádkozott is. Aztán megint káromkodott egyet, olyan kisebbfajta. De hogy a csatorna hidjára ért, káromkodott biz ő egy nagyobbat is és hirtelen mozdulattal a piszkos, barna vízbe vágta a megmaradt félpapucst! Nagyot loccsant a víz és nagy kerek karikát rajzolt a lebukó félpapucs a víz tükrére. Hadd vesszen ez is!

Alig hogy befordult a szállás udvarára, Boris asszony nagy hanggal kiabálta feléje:

— Na, te mafla, hát te félpapucsba jársz ganét hordani, mi?

Vince alig tudott hova lenni a bámulattól, hogy az asszony máris tudja a papucs elvesztét! Mikor megállította a lovakat, alig tudta kinyögni a kérdést:

— Hát maga hunnan tudja, hogy lemaradt?

— Hunnan? Hát onnan, hogy amikő cihelődté a kocsira, biztos leesett a lábadra, oszt itt maradt az udvaron. Kajbátunk is anyáddá utánnad, de te, akar a süket, még hátra se fordutá, csak menté!

Vince gutaütötten ült a kocsin és csak bámult maga elé.

— No, ehen a papucs, oszt ne bámézkodj, hanem fogj ki!

Kavargassam-e tovább ezt a szomorú históriát. Meséljem-e, hogy fakadt sirva Vince másodszer is, mire beért a lovakkal az istállóba?

Vannak mifelénk keserves históriák, szomorú történetek, leiki megrázkódtatások, kavargások néha még egy páratlan papucs miatt is! De mert hogy lassan már tavaszodik, meg hogy a fagyos sár barnaságát kezdi belepni a fakadó buza zöldje, hát nagyobb-részt csak jóra fordul minden. Csak hagyni kell mindent a maga sorján.

Lám a papucs is e!

Hogy estefelé Vince keserves sóhajtással átadta Péter bácsinak, az öregbéresnek a tényállást, no meg az ötvendinárost, az öreg hátbacsapta.

— No csak nem köll begyullanni, öcsém! Nincs az a görbe bot,

akit célirányosan ki ne lehetne egyenesíteni! Ugye aszontam, hogy hatvanötöt vettem? No ládd, mán ez se igaz, mer azé montam célirányosan hatvanötöt, hogy jobban kapiatok rajta ötvené! Mer hogy én is ötvené vettem. De ha akkó leengedtem tizenötöt, hát neked most is leengedem. No az mán csak harmincöt! Neked marad tizenöt. Adok neked kőccsönbe még tizet, az huszonöt, annyi pizé meg akármellik papucsos megcsinálja a hibádzó félpapucсот! No? Ugye, hogy nem köll begyullanni! Mi?

Igy egyenesedett ki a kavargás Vince félpapucsá körül. Okosan, célirányosan. Nem is tudott erről a kavargásról senki semmit. Csak Vince, Péter bácsi, no meg én!

Cziráky Imre

●

S Z A V A K

A gondolat végigreszket a lelkemen és én szép szavakat keresek, hogy — mint anya legkedvesebb gyermekét — selyembe és bársonyba öltöztessenem drága, imádott, szerelmes gondolatomat. Lelki szemem nyugtalanul átfut villogó kincseim között: téged, lobogó, mélytűzű szó kiválasztalak, hogy visszasugároztasd a szeretetemet, téged, ki olyan vagy, mint hideg, kékfényű ametiszt, kemény parancsnak szánlak és téged merengő rubin, te misztikus csöpp vér, arra kérlek: sugd el, hogy lélekből jössz és lélekbe vágyódom.

A befelé élő embernek nincs más gazdagsága, mint a szó. Nincs szebb álma, mint a gondolatmenetté összeállott szavak, amint mindegyik a szépség fáklóját lobogtatja maga előtt. A szó csiszolt tükör, amelyben hű kacérsággal magamat nézegetem. A szó hangtalan sóhajomhoz komponált csodálatos zené. A szó csillogó operáló kés, amely egyetlen nyisszentéssel belevág a lelkembe, hogy látva-lássá, akinek mutatni akarom.

Szép, meleg szavammal ölelem azt, akit szeretek. »Anyám« — sugom és e néhány betű nyomban megindul a halál birodalma felé és lágy cirógatással rátapad egy drága fejre, mint öröktűzű gyémántok. »Apám« — merengek magam elé és ekkor a múlt fekete fátylai mögül a lelkem idézésére elém lép, akit e világon legjobban tiszteltem és aki megért és megvigasztal, ha nem is mondok többet, mint ezt a zengő szót: »Apám«.

Sokszor ámulva gondolok a költő isteni munkájára, amint csillogó szavakból sikos utat rak össze, hogy embertársa gondolata szinte kacagó könnyedséggel végigfuthasson rajta — mint gondtalan korcsolyázó gyermek a jégen. Vagy amint szavak színes kulisszáit állítja össze, amelyek között, mint csodás mesebórodalomban, különös fények és árnyak között, feltűnik a fenséges Észme. Vagy amint az alkotás izzó lázalmában megtalálja azt az egyetlen szót, amely tiszta fényével mély titkokat tud átvilágítani. Vagy amint egy sűrke, kopott szót belemárt a szívébe, ebbe a kristálytisztába tóba, amitől megújodva kerül vissza a világba, mint elvarázsolt királyfi. Vagy amint fájó, gyarló emberi érzéseit magából halhatatlan szavak csillagmezejére kergeti.

Milyen gyönyörű a szó, ha a szellem érce csillámlik rajta. Milyen tulvilági a szépsége a hangtalan szónak, amikor ott imádkozik az emberi szemben. Milyen fiatalok, milyen üdék tudnak lenni a szavak, amikor finom lovagi tornában mérik össze erejüket. És milyen erős tud lenni a szó, amikor a szónok, a szavak félelmetes diktátora, irányítja őket és amikor mint fiatal, izmos pásztor csattanó ostorral hajtja maga előtt a lelkek nyáit.

Milyen különös: mint vándorfecskék raja száll ki most is belőlem szavaim komor serege, rád röpi, testvérem, és közli veled énem tarka üzeneteit. Ez a sok szó, ez én vagyok, átszellemült, jobbik énem, ez a sok betű lelkem pontos rajza, én szavakban. Ime neked adom magamat, mert a szóalkotás ihletében minden vágyam most az, hogy magam elajándékozzam. A lelkemre most augusztusi éjszaka borul és tüzes szavak csillaghullása között hozzád kívánkozik szellemlélem énem.

Eszembe jut: alkonyi időben nemrég az Adria partján ültem. A tenger zugott, a nap rózsaszínű szelid fényei között, a pillanat futásával, szüntelen ütemben, rengeteg kis ezüsttaraju hullám emelkedett és mult el és tükörszárnyu sirályok veszték el a végtelenben. Színek, fények, mozgások és az örökkévalóság távoli gondolata törtek reám, elenyésző, szegény emberi életre és ekkor hirtelen döbbenettel reáéreztem arra, milyen rengeteg sok egymásra tornyosuló szava van a természetnek, hogy zognak, zengenek, dalolnak, csillognak, égnek egyidőben a világnak millió gondolatba összeillesztett szóváltozatai, mialatt az a halk lihegés, aki ebben a csodálatos, végzetes szinfóniában én voltam, minden árva szavammal együtt szinte elveszett egy eltévedt szellő gyöngye lebegésében.

Koporsó tövével is álltam sokszor és borulattal néztem a halott arcot, amelyen még ott reszketett az élet utolsó kézvonása. A kísértetiesen hervadt szájról már csak egyetlen szó beszélt hozzám: »Szeretlek« — mondta a halott és ebben az egyetlen szó-

ban benne volt ennek a világnak egész értelme és talán a tulvilágnak is minden szépsége.

Szavak kísérnek egyre rövidülő életutamon. Szavak vigasztalnak. Szerelmese vagyok felejthetetlen szavaknak, amelyekben örök lobogással a lélek apró lángjai égnek. És én vallom mély hittel, büvös szavak sugaras útján egymásra találunk mindannyian, bárki is teremtette az örök szót: Isten, költő vagy az élet szürke munkása.

Borsodi Lajos

●

E L L E N S É G

Fulladozó lámpa fényében sötét homlokkal virraszt Barabás Gábor. Pillantása olykor a sarokba vetődik s ilyenkor hideg vetott lélekzete ijeszti a csöndet. Néha egy-egy lassu kézmozdulat is fölrajzolja vonalát egy pillanatra az ellenséges néma homályra. De Barabás Gábor ezt inkább csak érzi. Látása egy öles árnyék arcával vesződik s ez az arc a halottak gonosz diadalával nevet.

— Látod — suttogja kérkedve s kárörvendéssel — én erősebb vagyok. Csak én segíthetek rajtad.

Még az óra ketyegéséből is ez a hang gyötri.

Az ablak fekete üvegére ezüstfoltokat álmodik kintről a tél ielke. Ott künn fehéren, ünnepiesen s gazdagon hirdeti a békét és az örömet a hulló hó. Angyali világ pompáját vesztegeti s ragyogtatja házakon, fákon és a roskadozó kerítésen. De ez a nagy fehér világ is mintha azzal az arccal nevetne be kintről a foltos ablakon, amely benn a homályban minduntalan életre kel. Barabás Gábor megremeg, amikor az asszony fölül az ágyon és lázas nagy szemét rá nyitva nevéen nevezi a látomást.

— András!

Igen, András. Vékes András, a háromszoros ellenfél, háromszoros erejével, akitől ugy látszik semmit sem lehet büntetlenül elvenni.

Barabás Gábor szive elfacsarodik, amikor ezt a nevet hallja. De azért mosolyogni próbál s vidám arcot erőltetve közeledik az ágyhoz.

-- Mit akarsz vele?

— Semmit fiam. De éhes vagyok. És tudod, András azt mondta... amikor elhagytam, akkor is... hogy ha köll valami, csak szóljunk az öregnek. Ő rá parancsol, hogy el ne utasítson soha.

Talán lázban beszél, de Barabás Gábor lelkében minden szava egy éles balta csapása. Birkózik magával egy darabig, aztán az asszony sovány, sápadt arca fölé hajol.

— Bánod ugye, hogy ott hagytad?

Az asszony a fejét rázza. Lázás, sötét szeme szinte szur.

— Nem bánom. De tudod: aki gazdag, az erős, az segíthet, ha akar.

Halkan beszél s mintha egy-egy ki nem mondott gondolata otromba sziklák súlyával nehezednék a lelkére. Lehet, hogy lázadzik belül valami ellen, de lehet, hogy csak a lázas álmok elvetett gondolatait veti ki félig öntudatlanul. Barabás Gábor küszködik magával egy darabig, aztán földerült arccal úgy néz az asszonyra, mintha most érkezett volna egy elrejtett öröm meglepetésnek szánt ajándékával.

— Lehet, hogy igazad is van. A régi apósd látod, küldött is má valamit, csak nem akartam szólni róla. Azt hittem: nem fogadod el.

Kimegy a konyhába és egy tállal kerül vissza.

— Kedden disznóvágás vót náluk, küldtek egy kis kóstolót. Hallották, hogy beteg vagy.

A tálat az asszony elé teszi a takaróra és a sarokba fordul egy szelet kenyérért. Az az érzése, hogy az asszony közben ráeszmél, hogy mi van előtte s ellöki az egészet. Maga sem tudja, mért csodálkozik azon, hogy az fölélnkülten néz a tátra s a száját úgy összeszorítja, mint a gyerek, aki a mohóságával birkózik kedves csemegéje előtt.

— Csak egyetlen egy falatot.

Igazán csak egy csipetnyit majszol el a májasból. De a szemét is lehunyja, amikor megtörli utána a száját.

— Egyél te is!

Barabás Gábornak a nyála is majd kicsordul a kínálgatásra, de megbirkózik a kísértéssel.

— Én nem.

— De egyél, mert megbánom, hogy elfogadtam.

— Neked hagyom.

Az asszony tekintete szigorúan kérlel és édesen parancsol.

— De egyél. Én akarom. Ha eszel, tőled is kérek még valamit.

Barabás Gábor talpa alatt semmivé válik a talaj. Egy falatját még az asszonnyal is szinte tréfásan megosztja. Ugy néznek egymásra, mint akik előre kiszámítottak egy ellenük tervezett csalafinta csinytevést.

Az asszony csaknem az egészséges tekintetének vidámságával nevet.

— Valami csipős italra áhitozok. Ha egy jó pohár szódás bort innék, tán föl is kelhetnék hónap.

Barabás már kapja is az üveget. Pénze nincs, de egy liter bort egy üveg szódavizzel még kap hitelbe a Vendelnél, ha jó kedvében találja. Legföljebb munkára köti magát nála, ha sokat okoskodik.

A kocsmáig egy kissé apad a bizakodó bátorság s benn már a pénztelenek szerénységével s tetézett ígéretekkel kéri a hitelt. Vendel azonban mintha nem is figyelne szavára, s még mindig némán szuszog, amikor ő már a beteg asszonyt emlegeti s kétszeres munka uzoráját is készséges ajánlatképpen kínálja föl neki ijedt kapkodásában.

— Köll a fenének, — veti oda Vendel és szuszogását vidám nevetéssel cseréli föl — okos ember mér cselekedne butaságot. Nem igaz?

És kezdi megint a szuszogást. Nem magyarázza bővebben, hogy mit s hogyan gondolt, de az üveget fölkapja és megtölti, sőt a maga két literes üvegeiből is telít egyet. Egy szódás üveggel ezt is Barabás hóna alá segíti.

— Csak vidd. Nem tartozol semmivel, komám. De iessz rá az asszonyra, hogy győgyuljon.

Barabás nem érti a dolgot és zavart hálával fogadkozik, de Vendel a szavába vág.

— Az öreg Vékes Tóni bora ez komám, nem az enyém. A javából való. Ide görgetett négy hordóval, mer hogy bíróválasztás lesz a jövő héten. Csak vidd, nem kerül pénzbe. Majd szépen beleszámítódik a többibe, bizd rám.

Tuszkolja kifelé és csodálkozásra számító arccal nevet.

Barabás csak az uton eszmél rá, hogy mi történt vele. Meg is áll és visszanez a kocsmá felé, mintha megcsalták volna.

— Lám itt is csak belebotlottam, — mondja busan, de a másik gondolat megvigasztalja egy kissé.

— Nem az ő borát akartam, igaz-e.

Vállat vont s a havas hidegben féltő gonddal viszi a három üveget.

Az asszony egy egész pohárral elfogyaszt a csipős italból s utána szinte más hangon beszél.

— Jaj ez jót tett. El is alszok úgy mintha csak kenyérdagasztásra kéne ébredni hónap. Csak melegnek érezném egy kicsit a szobát.

Két pohár bor Barabás Gábor legyengült szervezetében is forradalmat szít. Mintha egy vásári sipláda édes piros nótákat mu-

zsikálna benne. A talaj megbillen alatta, de lelkében, karjában szinte hasítva hősi erő zug.

— A meleget mégis csak én szerzem meg. A halottaktól... ha másként nem lehet.

Nem mondja, mit akar, az asszony se gondol utána a szónak.

— Lesz itt mindjárt meleg — mondja biztatóan — csak kerüljek egyet érte.

Fejére huzza a sapkáját s megy ki megint csaknem füttyörészve. A konyha sarkában egy kis fűrészt kap a hóna alá.

Az eresz alatt megáll s nézi a megfehéритett fákat. Az ajtó előtt a hó töretlen puhasága szinte csalogat a sima messzeségbe. Néhány száz lépésnyire a temető beszél át hozzá a halottak békéjéről. Barabás Gábor körülszemlélődik és egy óvatos kerülővel megindul a muzsikahangon ropogó hóban a halottak faluja felé.

Az asszony bent az órát nézdegéli s most már elevenebb éberséggel figyel az ajtó felé. Félóra telik el így vallató csendességben s akkor egyszerre kinyílik az ajtó. Barabás sapkájáról csillogó hó, hóna alól egy pár vastag fadarab hull a nyirkos fal mellé.

— Itt a meleg, fiam. Ugy muzsikál mingyárt, hogy no.

Vigan kapar ki az ágyából egy csomó elnyútt szalmát és a tűzhelyen gondosan fészket csinál a lángoknak. Mosolyogva néz az ágy felé, amikor a tűz zugni kezd.

Az asszony fölkönyököl s egy kissé gyanakvó érdeklődéssel kérdezi:

— Honnan hoztad?

— Adták.

— Kik?

Barabás topog egy darabig a tűz előtt, s boldogan váltogatja kezét a meleg fölött. Fejével a temető irányába biccent, amikor felel.

— Nem mondták a nevüket.

De benne is mintha kíváncsiságot ébresztene a kérdés. A tűzhely elé guggolva forgatja s vizsgálja a töben lefűrészelt alakatlan temetői fejfákat. Mind öreg jeltelen oszlopíő, az eső-vájt, nap-repszettette rovátkák közt csak egy-egy betű vagy számjegy bevésése sejteti bizonytalan és formátlan vonalát.

— Nem emlékezi má ezeket senki, — gondolja magát megnyugtatóan.

Amikor az utolsót fürkészi, csaknem elfelejti a lélekzetvételt. Nehéz, szélesebb és simább fejia homloka néz szembe vele, egy kis vastábla is van rajta és lám mintha csak gunyosan nevetne az irással:

ITT NYUGSZIK VÉKES ANDRÁS
ÉLT 32 ÉVET.

Barabás Gábort előnti az izzadság, és az arca tüzel.

— Még ezt is te adod?

Csak magának mondja s remeg, mintha főbe suitották volna. Harag, szégyen, keserűség minden egyszerre a szívébe gyülemlik és sisteregve akar kirobbanni. Az ágyról egyre vidámabb tekintettel néz rá az asszony. A meleg áramlása már hozzá is el-elcsap s még jobban az, amit meleg örömmek vél a tüzrel foglalatoskodó ember szemében.

Barabás Gábor csak áll és bámul. Bámulja a földön heverő fejfát s rajta a vihogó nevet. De az asszony arcát is megérzi mellette s erre leguggol s fájó szégyennel és megalázottsággal beerölteti a tűzhely torkán a lefűrészelt otromba fadarabot s csendesen elhelyezi a vastag piros parázsrétegen.

Berényi János

●

„Az Ember Tragédiá“-jának új szerb fordításáról

A fordítás: művészi ösztön és műértő képesség. Értékét az mutatja, megérti-e a fordító, hol térhet el az eredeti műtől, s hol a határ, amelyen túl engedményeket nem tehet. Kétszeresen áll ez a költemény-fordításra. Verset csak tökéletesen szabad fordítani, úgyhogy a másik nyelven, amelyre fordítják, az eredeti hatását érje el. Lehet-e ezt a tökéletességet elérni vagy legalább is megközelíteni? Van-e a fordítónak olyan képessége, mint például annak a tájfestőnek, aki a természet tudatos visszaadásában, a vonaloknak és a síkoknak lényegében, le tud mondani a maga eredetiségéről, vagy a dalköltőnek, akinek nincs más szándéka, mint a népdal üdeségét hűséges hangjegyekben visszaadni? A versfordítás nemcsak a művészi ösztönnek és a műértő képességnek teljesítménye. Ennél sokkal több. A fordító maga is költő. Komponista. De túl mindezen, gondolkodó is. A versnek formai kötöttségében, az eszmei tartalom csak mozzanatokban, sokszor filológiailag is tört szavakban érzékelhető s a forma börtöne, a költő titokzatos gondolata a hű fordítót óva inti, hogy a maga egyéni érzéseit vagy az eszmei tartalomhoz tapadó saját gondolatait énekelje. Versfordításra csak az vállalkozzék, aki hű marad az eredetihez. Ha a gondolatok tisztaságát, az érzések melegét, a jel-

zők színességét, a nyelv fogalmi pedantériájával követi, akkor le is tud mondani arról, hogy az eredetihez más fogalmi kapcsolattal jusson el.

»Az Ember Tragédiája«, ez a világirodalomban legismertebb magyar alkotás s az egyetemes emberiség egyéni megjelenítését sugárzó drámai költemény, minden fordítójára *egész feladatot* ró. Magyarázással, körülírással, egyszerűsítéssel vagy szépitéssel megközelíteni nem lehet. Legtöbbször, főleg a múlt század utolsó negyedének német fordítói, azt tartották a leghelyesebbnek, ha szóról-szóra fordítják. Ebből a szolgai hűségből merev, pátoszos, romantikus fordítások keletkeztek. Aki ezzel a hűséggel szakított, az a mű szellemétől elkalandozva, impresszionista lett vagy valósággal irodalmasította. Madách pedig a legpuritánabb magyar költő. Valósággal aszkéta. Nyelvezetében sem zene, sem ritmikus varázs, sem tónusszépség nincs. Egyetlen német fordítása van csak, amelyben a Madách-i mű a maga valójában mutatkozik meg. Mohácsi Jenőé. Ez a fordítás a mai színpad számára, az élő beszéd színpadi hatására készült. Ezért minden irodalmasító szándék nélkül is, el kellett érnie ahhoz a színpadi német nyelvhez, aminek egységesen ömlő monumentalitása Hofmannsthal drámái kísérleteiben teljesedett ki. Mohácsi Jenő azonban költő is. Megérezte, hol kell a Madách nyelvében nyert örök kifejezéshez hiúnek maradni s hol van az a lehetőség, ahol a modern világirodalom formálta költői nyelv szabadságával és gazdagságával élhet.

A »Tragédia« szláv fordításai közül, elsőnek a szlovák Hviezdoslav (Országh Pál) munkáját ismertem. Ez a nemes realizmusú, a természetfestésnek megittasodott művésze, a legszebb szlovák költői nyelven írt. A Tragédiát is ezzel a zengzetes nyelvvel fordította. A »Tragedia csloveka« ebben a fényes köntösben sem távolodott Madách szellemétől. Mert Hviezdoslav, a maga szláv pesszimizmusával Madáchnak reménytelen harcát épenugy átérezte, mint Ádám elbukását. A »Tragédia«-nak a boldogsáért való küzdele és a boldogtalansággal való örök harca, a szláv világszemlélettel rokon. Az a filozófiai gondolat, ami Madáchnál uralkodó eszme, a Hviezdoslav lírájának is kitevője. Az első szerb fordítás Jovan Jovanovic *Zmájé*. Részleteit már 1889-ben közzétette, később könyvalakban is kiadta. *Zmáj*, Hviezdoslavhoz hasonló értékes fordítói munkát végzett. Bekalandozta a világirodalmat, de legszívesebben a magyar epikai líra felé fordult. Toldi-fordítása a legsikerültebb. Arany János természeti képeinek színességét, hangulatát, formahűen tökéletes közvetlenséggel adta vissza. A »Tragédia«-val viaskodott. A szerb nyelv szórendi törvénye miatt Madách ötöd és hatodfeles jambusait hosszabb sorokba kellett volna nyújtania és ezzel a mű nyelvi, gondolati zártságát feloldania. Megpróbált tehát az eredetihez ragaszkodni. Erre *Zmáj* fordítói tevékenységében különben kevés példa van. Így a Tragédia egyes részeit sokszor valósággal körülnyirta és a szerb nyelv kisebb szókincsének páncéljába szorította. Voltak szavak, amelyekre nem ta-

lált megfelelő indulati értéket. Ott népies kifejezéshez fordult. A népieshez. Nem a népihez. A szorgalmas Zmájnak visszatérő hibája ez. Kemény kritikusa, Ljubomir Nedics, épen ebben a népies és a népi kifejezés közötti tévelygésében mutat arra a szakadékra, ami Zmáj népiességét, Radicsevics friss, harmatos népi lírájától elválasztotta. Fordításának legszembeötlőbb fogyatékosága abban rejlett, hogy drámaiatlan. Az olvasónak ez fel sem tűnik, de a színházban hallgatónak bizonyára annál inkább. Madách megköveteli a drámai, a lüktető, az érzékletes és egyszerű szavakat. De nem a végsőkig leegyszerűsített nyelvet. Zmáj megpróbált ugyan Madách költői művének mélységéig jutni, de a nagyszerű műnek egyenetlen, küzdő nyelve megtévesztette. Megpróbálkozott tehát, hogy népszerűsítse és líraibbá tegye. Ezzel a kísérletével, gondolatának kifejező erejét bontotta meg.

Madách Keppler csodás és váratlan lelki fordulatát az igazi költő mélységének minden szépségével, valóságos dionizoszi derüjével adja. Ezt Zmáj nem érzékelteti, hanem körülrja, ami fordításának több helyen visszatérő fogyatékosága. A lírai világnézetet csak lírával fordítja. Igaz, sokszor igen szépen.

Zmáj fordítása után, pontosan ötven évvel, Az Ember Tragédiáját most újra lefordították. Ez az új fordítás sokkal jelentősebb, mint amilyennek gondoljuk. Az elmúlt félszázaddal, de különösképen az utolsó husz esztendővel, a szerb irodalmi nyelv szellemébe bevonult a nyugati világirodalom finomabb ereze és hajlékonysága. A különböző tájszólásokat, az előző uralom alatt különélő testvérnépek nyelvi szépségeitől felfrissült s egymásra-ható könnyedsége váltotta fel. Az irodalom gazdagabbá lett. Fel-fejlődött a hírlapírás. Van egy egyre tökéletesedő fordítási hajlam is. Általánosabb az udvarias, társadalmi nyelv s az elinduló gondolat erőteljesebb szint kap, valamint a népi kifejezések és a városok argótiának szerencsés keverékéből. De túl a nyelvi jelentőségen, »Az Ember Tragédiája« a népek gondolati és szellemi közeledésének előkelő, jelentős és maradandó eszköze. Ezt szolgálja az új fordítás *bibliofil kiadása is, melyet Schwarz Jenő vezérigazgató költséget nem kimélő áldozatkész támogatása tett lehetővé.* Az új fordítás Vladiszláv Jankulov műve.

Elöttem fekszik az eredeti Madách, Zmáj és Jankulov fordítása. Lapozgatom az ujat. *Imre Madacs. Tragedija Csoveka.* Archaikusan sárgás okmánypapíron nyomták, szépen metszett cirill betűkkel. Conrád Gyulának, a magyar grafikai művészet nagynevű művelőjének metszetei díszítik. Erről tulajdonképen külön kellene beszélni. Elsősorban arról a belső látomásról, ahogyan a Madách drámai látomásai nyomán a Conrád nyújtotta kép élénk tólul és felvillanásszerűen adja azt, amire képzeletünk oly gyorsan hat vissza. A fordító magasrangu gör. kel. pap, minden magyar irodalmi mű lelkendező hive, magyar beszédében ma is ott van Bácska külön zamata, az, ami az első és második szótágot egyaránt

kihangsúlyozva, a mondanivalónak valami külön nyomatékot ad. A fordítás a mű eredeti 4138 sorát hiánytalanul adja, sőt valamivel többet, mintha ezzel is dokumentálná, hogy a zrnáji hűséget nem tartja annak a béklyónak, amibe a nyelvet okvetlenül bele kell szorítani. A szerb nyelv hűségének és világosságának kedvéért a Madách-i szöveget higitani kellett. A feladat nehézségei után, nem lehet meglepetés számunkra, ha a fordítás a gondolatok különös ritmusát és az eredeti nyelv zártságát sokhelyütt nélkülözi. Ezzel szemben azonban szinte tökéletesen sikerült az egységes hang, aminek legnagyobb értéke a tiszta ünnepélyessége, a fegyelmezetten, szinte betűről-betűre való gondos formálás, hogy a magyar szellemnek ezt a nagyszerű művét hűségesen, teljes megértéssel nyujtsa át nemzetének. Egy néhány mondatára ráakarok itt mutatni, azokra, amelyek önmagukban is éreztetik azt a gondosságot, azt a szeretetet, amivel a fordítás készült. Madách Lucifere, az első színben a teremtés eszméjéről szól az Urhoz:

»S nem érzéd-e eszméid közt az ürt,
Mely minden létnek gátjául vala
S teremtni készült általa?«

Jankulovnál:

„Не осетил' празнину мед' мисли своји сви
Што свакоме постању к'о сметња с' испречи?
Па то те је да ствараш баш и приморало,“

A fordítás mindent meg akar mondani, egyszerűen, tökéletesen, a vállalt munka fegyelmeivel. Még akkor is, ha minden gondolat újabb feladat elé állítja, újabb küzdelemre készíti.

Madách, a középkorban — a hetedik színben — Luciferrel ezt mondatja Tankrédnak: (Ádámnak)

»A szent tan, — az mindig az álmotok
Önátkotokra, bűnös emberek,
Mert addig csüritek, hegyezitek,
Hasogatjátok, élesítitek,
Mig örülség vagy béklyó lesz belőle.«

Zrnáj megkísérli a gondolatot a madáchi öt sorba tömöríteni:

„Шта, света наука! — —
Па то вам је баш уклетва, та света наука,
Кад о њу, слепци, заплете, и на њу паднете.
Донде ју трете, кујете, свјете, шилјате,
Док од ње једном створите лудост ил' оков свој.“

Ez a fordítás valóban körülír. Madách frissességét, erejét, nem adja vissza, legfeljebb értelmi hűségét. Jankulov ezzel szemben így fordítja:

„Учења света зар?
Баш наук свети вам је проклетство вечито,
Кад, случајно, на њега наишли јесте ви:
Јер заврнете догле и догле шивите,
И пецкате га вазда п ивоштравате,
Док махнитост, пл' оков, од тог не постане.“

Ez már hat sor. Van archaizmusa és zenéje. A »dotle« (addig) megisméltése ad ennek a pár sornak különösebb veretet, művészi hangsúlyt, valamit abból a határozott plaszticitásból, amit Madách fordítójának mindig éreznie és éreztetnie kell. Egészen természetes, hogy az ilyen küzdelem nem könnyű. Minél mélyebb a Madách-i gondolat és minél szédítőbb a magaslat, ahova a fordítónak az égbe nyuló csucst követnie kell, annál jobban kell megközelítenie az eredeti művet s a tömörséget fokoznia, értelmi hűvösségtől távol tartania a hangulatot, amely mindig inkább a fordítóé, mint Madáché. Vladiszláv Jankulov fordítása, ahol lehet, ki is kerül a hangulatot, de soha sem annyira, hogy a történelmi képek színeit, a gondolatok különös ritmusát, az egész műnek ezt az elsősorban színpadon érvényesülő legfőbb értékeit ki ne domborítaná. Ezért a fordítás hangulatilag, értelmileg is sikerült. Büszkén állhat abba a nyelvversenyebe, amely a »Tragédia« fordításáért folyik.

A kötetet Manojlovićs Tódor tanulmánya vezeti be. Komoly tanulmány. Egyszerű, nemes mondanivalóin az írónak az a nagy kulturája érződik, amely a magyar irodalom felé, a megismerés emelkedettségén túl, a szív hangjával is beszél. Dr. Boriszlav Jankulov az íróról és a műről ad értékes elemzést. Világirodalmi műveltsége nagyszerű felkészültségével mutat arra a nagy különbségre, ami a Tragédiát a Fausstól elválasztja. Mindkét tanulmány emelkedett hangon vezeti be az új fordítást. Íróik is érzik, hogy amire mutatnak, több az irodalmi tettnél. Küldetés. Nem maradhat észrevétlenül és hatástalanul.

Kázmér Ernő

A TORDAI MENYECSKE

A hajnal lassan belopódzott a faluba, végigkuszott az utcákon, beosont az udvarokba és felderengette a háztájakat. Hódiéknál már eloltották az istállólámpát is, úgy kivilágosodott.

Augusztus volt, úgy a vége felé, langyos éjszakákkal, amikor a falusiak még kint alusznak az eresz alatt, a szérűn, a görékban. A férfi-féle már ugarolni jár a határba, az asszony nép meg lekvárt főz, bodzából, szederből.

Hódiéknál is a határba készültek. Az idősebb fiu az ekét huzta elő a szin alól, a fiatalabb, az alig négy hónapja házas Jóska, a lovakat itatta, a menyecskek a tarisznyát készítették.

— Hová mentek ma ugarolni? — kérdezte Mári, az idősebb menyecske az urát.

— A Livadába.

— Hazajöttök ma?

— Én haza.

Piros, a fiatalabb menyecske is odaért a tarisznyával, felvette az ülésre, de nem akart tudomást venni a társalgásról.

— Hát te? — kérdezte Mári a kisebbik urát, látva, hogy a fiatal sógorasszony konokul hallgat.

Jóska csak a foga közt szoritotta ki:

— Nehezen. Én kint maradok a Livadán.

— Ejnye hát még mindig bolondultok?! Oszt mit akarsz kint csinálni éccaka?

— Ugarolok. Szép holdvilág van... többet végzek, mint nappal.

Az ütés talált, de a fiatalasszonynak egy arcizma sem rándult, csak mélyen lehajtotta a fejét és buzgón tovább csomózta a saroglya láncát. Egy szóval sem tartóztatta az urát.

— Ugyan mért nem szólsz hozzá? — bökdöste Mári, de amaz csak elrántotta magát, Jóska pedig válaszul úgy felvágta a teli vízescsobot a kocsli hátuljába, hogy keservesen megnyekkentek az alcserény deszkák. Piros sarkonfordult és a házba indult.

Az öregebb fiu sem állhatta szó nélkül, jóságot gyakorlóan rájukszólt:

— Ne egyen a fene mán benneteket!

Jóska összeszorított foggal mondta:

— Mári tedd fel a subámat. Kint alszok a Livadán. Két hétig kint maradok.

Mivel a lovak nyugtalankodtak, felültek a kocsira. Piros nem jelentkezett. Mári egyedül nyitott kaput és egyedül kísérte ki az embereket az utcára. Jóska megbiccentette felé a kalapját, de a ház felé nem nézett. Keményen a másik oldalra fordult, hogy csak lilás-vörös nyaka látszott.

Mári a koci után nézett, amig csak porfelhő el nem takarta, azután elcsapkodta a ház előtt szemetelő gágogó libákat és sőhajtvá behajtotta a kapuszárnyakat. Elrontották a napot. A két fiatal csökönyös teremtés. Maguknak is, meg az egész háznak.

Piros ezalatt répát baltázott a tehéneknek s korpát hozott le a padlásról. Szótlanul indultak etetni. Mindegyik a maga dolgát végezte. Piros a jászlat takarította, elhordva a tehenek elől az üres szárízéket. Mári összevillázta az almot és kihordta a trágya-dombra. Máskor a meleg istállólevegő elbágyaszította őket, a közös munka közös gondolatokat támasztott, szívük kinyílt, beszélgettek, ajánrozták a viháncoló állatokat, néha daloltak. Most felhő feküdt a házon. Hiába igyekeztek lerázni, rájukcsavarodott, mint a kigyó teste, hogy még az öreg Hódinak, a fiuk apjának is szoros volt a levegő otthon.

— A ménkü csapjon bele valahány haragvó páros ember van a világon!

Dacoltak a fiatalok, a még alig négy hónapos házások. Hogy min vesztek össze, ki tudja? De Jóska nem enged, mert ő Hódi faj. Piros se, ő tordai. Jóska már meg is verte az asszonyt. A haját huzva kérdezte:

— Ugy lesz, ahogy én mondom?

De a tordai menyecskének arcizma sem rándult, úgy sziszegte:

— Nem lesz úgy!

Mári komoran aljazott. Piros új szárköteget hozott és készítette a fejöket. Behozták a kis széket és szótlanul a tehenek alá ültek fejni. Mári néha rácsapott mérgében a tehén farára.

— Farta. Farta Csoze. Farta, mer agyonváglak!

Piros, a bűnös megérezte, hogy Mári miatta indulatos, de nem szólt, csak még sebesebben fejt. Mikor a meleg tejsugár már habot vert a fejőben, megennyhült a két asszony is. Mári hátravetette fejét és kipirult arcát a másik asszony felé fordította.

— Mégse békültetek ki?

— Mégse.

— Mióta tart?

— Két hete lesz a hét derekán.

— Az árgyéhusát, jó szuflátok van!... Hogy vagytok éccaka? Felgyön hozzád a góréba?

— Fel. Hová menne máshová?!

— És?
— Fekszik, mint egy darab fa.
— Ilyet még az öregapám se hallott! Miért nem békülsz?...

Te vagy az asszony.

— Kezdje ő.

Mári a fejét csóválta.

— Én is voltam fiatalasszony, pár hetes, pár hónapos, első éves, mi is összeharagudtunk, bennem is ágaskodott a dac, de egy hétnél tovább sohse bírtam. Egy hét... dehogy, két nap is sok volt. Engedni köll... Ez az asszony sorsa...

A telefejt zsetárokat felvitték a házba. Már fent voltak az öregek is, a menyecskék apósa, anyósa. Hódiné a tüzhely körül foglalatoskodott, Hódi pedig keserves arcrángások közt a csizmáját húzta. Egy pillantás a menyecskék arcára, s már tudta, hogy a fiatalok közt tovább áll a harc. Hódit elfutotta a harag. Felrugta a csizmahuzót, úgy állt talpra.

— Jóska kiment az ugarba? — kérdezte a menyecskéktől.

— Ki.

— Mikor jön haza?

— Azt mondta, két hét múlva.

— Híjj a nemjóját...

Hódiné titokban megrántotta az öregebb menyecske szoknyáját, aki már jobban a házhoz tartozott.

— Mi van? Mégse békültek ki?

— Nem, dehogy — seppogte Mári. — A subát is elvitte, azt mondta, kint marad.

Hódi nagy léptekkel az almáriom felé tartott és felhajtotta a pálinkás üveget. Az asszonyok fellélekzettek. Azt hitték Piros felé indul és előveszi a menyecskét, de az öreg az üveget kotyogtatva, csakugy félszemenl méregette a menyecské arcát. Piros az ő kedvence volt. Jobban: ő választotta ki a tordai bucsun és nem győzött vele kevélykedni, hogy sugárabb dereku, bátrabb szemü lány nincs az egész Bánátban.

Piros, mintha nem is róla volna szó, fürgén szorgoskodott a konyhában. Hiszen nincs is hiba, dolgos, ügyes a menyecske, ég keze alatt a munka, megadja a tiszteletet tisztességgel, uj apjának, anyjának, jobban a lányuk a lányuknál, dehát mit ér, ha folyton truccol az urával? Hódi nagyot koppantva, letette az üveget a helyére, azután Piros felé fordult.

— Piros!

— Tessék édesapám.

— Kibéküte Jóskával?

— Nem békütem.

— Aztán mér nem?

— Mer ő nem békül.

— Tudod-e, hogy én anyátokat ustorral szoktam békíteni?

— Tudom.

— Mit szóná, ha Jóska is így csinálná?... Ha letépné a ruhádat, ha bőrdet hasitaná, ahogy megérdemled?!

A menyecske arca hiborban égett.

— Ha én mondanám... no!

Piros falhozszoritottan hallgatott.

— Nem birok. — nyögte. — Mindent megteszek édesapám, amit parancsolnak, de béküni, nem birok.

Hódit elfutotta a harag.

— Itt pedig rend legyen, ha én mondom! Mer én verem szét a társaságot. Adjátok elő a kalapomat!

A menyecske megszeppenve előhozta a kalapot. Ez rosszat jelentett, Hódi kocsmázni akar. Ha pedig egyszer ivott, jajj mindnyájuknak. A másik két asszony vissza akarta tartani, de Hódi lerázta magáról a kérlelő karokat s botjával mérgesen beleszurkált a padozatba.

— Piros viszi ki az ebédet a Livadába. Viszed?

— Viszem.

— Együtt jöttök este haza Jóskával?!

— Együtt gyövíünk haza.

— Kibékültök... — Hódi Piros arcjátékára megforgatta a szemét — Kibékültök, mert — amíg itt béke nincs, engem itthon nem láttok! A mindenségit, ha az embernek még a saját házában sincs maradása!

Bevágta az ajtót. A három asszony lehajtott fejjel hallgatott. Hódiné összekulcsolta a kezét.

— Piros! Ugyan miért nem engedsz?

Elkinzottan rebegte:

— Nem birok.

Mári is a sarokba szoritotta, de hiába.

*

Piros délben kivitte az ebédet a határba. De ugyanolyan felhős képpel került vissza, mintahogyan elment. Késő délután az idősebb fiu is hazakerült az ugarolásból. Jóska nem jött, kint maradt a lovakkal a réti földön. Azt mondta, holdvilágnál fog szántani.

Az öreg Hódi reggel óta a kocsmában ült. Misát, a legkisebb Hódi gyereket időnkint elszalajtatták érte az asszonyok, de a gyerekek mindig üres kézzel jött haza.

— Mit csinál édesapád?

— Iszik.

— Mindig iszik?

— Mindig. Mán nagyon sok lehet a fejében, mert igen egyenesen tartja, a szeme pedig tiszta vér.

Várták, egyre várták haza, de igazán akkor szorult el a szívük, amikor a gazda léptei végre felhangzottak a kerítés mellett. Ekkor még sebesebben kezdtek dolgozni, mintha semmi különös nem történt volna.

Hódi belökte az ajtót, keményen megállott a tornácon és zavaros fényben uszó szemét végigjártatta a házon.

— Jóska nincs itthon?

— Nincs.

— Jól van.

Hangja kimért volt és kemény, de tudták, hogyha részeg, a kimért hang rettentő indulatot takar. Isten őrizz ilyenkor vele ellenkezni.

— Piros! Gyere ide.

A menyecske belülről talán reszketett, mint a nyárfalevél, de azért bátran megállott az apósa előtt.

— Tessék édesapám.

— Mit főztetek vacsorára?

— Törött krumplit, sült szalonnával.

— Nem jó. Én paprikást ehetnék.

Azt hitte ellenkezésre talál, de Piros szolgálatkészen kérdezte:

— Mit vágjunk édesapám... csirkét, kácsát?

Hódi mégis megdühösödött.

— Jó, ha ti nem sajnáljátok az aprójószágot, sajnálom én. Ma pedig paprikást akarok az asztalomra.

A szériü szalmazsuppos tetején gólyák fészkeltek. Az otromba nagy fészek tele volt kis gólyával. Tavasz óta ők voltak a ház kedvencei. Dehogy is volt szabad bárkinek is hozzájuk nyulni. Már jól megnöttek, napok óta repülni tanultak. Most is nyujtogatták hosszú nyakukat a hangokra. Hódi véres szeme megakadt a kis gólyákon.

— Gólyapaprikást akarok! Főzzétek meg a gólyákat.

Hódiné összecsapta a kezét, Misa gyerek szepegve elhuzódott a tornácról, csak Piros állta a tekintetet.

— Én nem bánom édesapám, én megfőzöm a gólyákat, csak fogja meg valaki őket.

— Jól van, vegye le a Misa. Misa hozd a létrát.

A gyerek szeme pislogott a félelemtől s rögtön hozta a létrát, ha sirós szájjal is. A szériühöz támasztották. Hódi fogta a létrát, Misa lassan mászott fölfelé.

— Fenn vagy-e mán te kölök?

— Fenn édesapám.

— Fogod-e mán a gólyákat?

A gyerekek remegett a keze, valahányszor kinyult a gólyák felé, mert azok felécsiptek. Az egyik belecsipett az ujjába. Felajdult.

— Nem lehet édesapám, csipnek!

Hódi se látott, se hallott, dühösen rázta a gyerekekkel a létrát.

— Fogod, vagy nem fogod? Azt csináljátok, amit én mondok, ebadta kölke, mert lehánylak a létráról!

Misa visszanezett az elborult szemekbe s inkább a gólyákat választotta. Behunyta a szemét és mászott-mászott a másik veszedelembé. Felugrált a létrafokokon, felkapaszkodott a szerű tetjére, keresztülgázolt a gólyákon és átugorva a hosszú szalmakazalra, végigfutott rajta, hogy a másik oldalon a szomszédságba csusszék, esze nélkül menekülve az apai háztól. Hódi káromkodva már csak az üres létrát rázta.

Dühöngve tért vissza a házba. Piros úgy tett, mintha mit sem tudna a történetkről. Buzgón élesztette a tüzet, forralta a vizet a koppasztáshoz, kést élesztett, mintha a gólyák kéznél volnának. Hódi székét kért és kiült a tornácra. Nem merték vacsorával ki-nálni. Kevélyen ült a széken egy helyben és szemmel tartotta egy befelé, mint kifelé a házat. Különösen Pirosot figyelte egyre, mintha valami háborgatná a gondolatát. Egyre mércsikélte a házban és az udvaron szorgoskodó menyecskét. Mintha az ital megbolondította volna, vagy valaki szívébe szurt volna a gyanuval: »Hej, van annak miértje, ha egy menyecske truccol«.

— Ej de igenesen tartja a derekát, mint Tordán lánykorában. De csak megtudják valamit... letöröm, én töröm le...

Senki sem tudta mit forgat a mámoros gazda a fejében. Megágyasztak számára kint az eresz alatt, amint kívánta. Már mindenki elcsendesedett, behuzódott a házba. Csak Hódiné virrasztott, várta Misát a belső házban. Ugy látszott, Hódit is elnyomta az álom nyári fekhelyén. Piros még előbb jóéjszakát kívánt és elment aludni. A fiataloknak a nyáron át a góréban hevenyésztek ágyat. Piros bátran aludt kint a szellős kukoricagóréban egyedül is. Felkapaszkodott a létrán és a lécajtót behuzta maga után. Mitől féljen, akinek tiszta a lelkiismerete?

Szép augusztusi éjszaka volt. Már felragyogtak a csillagok és keletről, az ég aljáról, felmosolygott tejfehér fénnel a hold is. Hódi feje alá tett karja megrándult. »A teremtésit, az a »kölök« most odakint szánt, ez itt meg nem törődik vele. De jaj, ha megfogom... Ellátom a baját, Jóska helyett is.«

Az éjszaka teli van titokkal, titkos zörejekkel. Ki tudja, mi minden nem történik egy ilyen éjszakában? Hátral az udvar felől,

mintha feltűnt volna egy hosszú fekete árny. Hódinak elállt a lélekzete. Az árnyék messze elkerülve a házat, a tornácon fehérülő fekhelyet, végiglopakodott a kazlak mentén. Tolvajok járnak ily félős, nesztelen léptekkel. Az éjszaka hűvös levegője átjárta a tornácon fekvő Hódi homlokát. A mámor tisztulni kezdett a fejéből. Mi az Isten csodája ez? Az alak a góré felé tart és megfogja a léirát. Hódi mintha suttogást hallott volna. Nem mert megmozdulni az ágyon, csak kimeredő szemmel nézte a jelenetet. Az alak felkapaszkodott a létrán, a góré ajtaja felnyílt és óvatosan becsukódott.

Hódi izgalomtól remegve, kelt fel és lopakodó léptekkel elindult az udvaron át. Csak mikor már a góré létrájának a szarát fogta a kezében, szakadt ki belőle a hang. Rekedt, győzedelmes, szaggatott hang:

— Lámpást! Lámpást!

A hang oly erős volt és vészes, hogy a szomszédságban kinyíltak az ablakok és a szomszédos fákról ijedtükben leestek üljükről a tyukok. Hódiné kijött a lámpával, Mári kiállt az urával szájátva a konyhaajtóba.

— Mi az? Mi történt?

Hódi még mindig dühöngve rázta a léirát.

— Pirosnál van valaki! Láttam, amikor felmászott hozzá a góréba.

Elindult a létrafokon.

— Mutassátok magatokat bitangok, ha van bátorságtok!

A létrafokok csikorogtak, recsegtek a nehéz test alatt. Kitérta a lécajtót és a lámpát magasratartva, bevilágított a góréba. A menyecske éjszakai ruhában, csüngő hajfonattal ült a fekhelyén és egész testével takargatott valakit, aki nyárfalevélként reszketve lapult a háta mögött. Ijedt, könnyörgő, suttogó hang hallatszott:

— Ángyi! Ángyi... ne hagyjon!...

— Mit akar? — rivallt apósára a menyecske, hogy megfékezze. — Miért akarja bántani a gyereket?

A lámpa fénye végigkuszott a kucorgón.

— Apám, ne bántson!?

Az apja haragja elől megszökött tizesztendős Misa gyerek kucorgott ott, ángya oltalma alatt.

— ...Hmmm! Hát te vagy?? Miért nem gyöttél be a házba?

— Félttem apámtól, hogy felébred. Kint feküdt, láttam, a tornácon.

Elállt a nagy riadalom. Egy kicsit megtárgyalták az eseményt. Kinevették Hódit. Szörnyülködtek. Még mit nem gondol Pirosról. Elment tán az esze? Az ablakok becsukódtak, lassan mindenki

aludni tért, kiki a maga helyére. Piros a góréba. Csak Hódi nem tudott soká aludni. Feje alá tette a karját és bár mosolyogva, de egyre szitkozódott magában a góré felé.

— Hát még sincs itt más baj, minthogy »tordai« a menyecske... A teremtesít!...

Börcsök Erzsébet.

●

A Nyugatrómai Birodalom bukása és Anglia

Kassandra jóslatok röpködnek a levegőben a brit birodalom széthullásáról, hivatkoznak a történelmi folyamatok elkerülhetlenségére és utalnak az évezredes Róma pusztulására. Azt hiszik, hogy Róma pusztulásából helyesen következtetnek a brit birodalom sorának közeli beteljesedésére. Keresik és meg is találják — der Wunsch ist der Vater des Gedankens — a feloszlás jeleit, a domíniumok elszakadnak, a gyarmatok leválnak. Anglia ideje lejárt, hirdetik a mély meggyőződés elhithető erejével.

Az állambomlás történelmi esetlegességét, történelmi szükségességnek látó megállapítással szemben, kutassuk, hogy mely okok idézték elő Róma bukását és vajjon fennforognak-e ilyen okok Britannia esetében is?

A nyugatrómai birodalom bukását végeredményben nem a germán népvándorlás, külső erőszak, vagy hódítás okozta, hanem a pusztá gépiességben kimerülő merev autokrácia, a féktelen és korlátlan parancsuralmi rendszer, amely kirekesztette a meghódított népek és az őslakosság szerves összeolvadását, népek és az állam belső kapcsolatát. Az egész állami rendszer kitűnően szolgálta a háborút és a győzelmet, szóval az erőszakot, de nem ismerte a megalkuvás és megértés módszerét, nem tudta megoldani a béke feladatait. Óriási birodalmat alkotott, de arra az ókoriak szűk területeket szem előtt tartó látókörét alkalmazta. Vagyis a városi állam elgondolásait világrészekre, és nem ezeket a városra, amint azt Nagy Sándor már előbb megkísérelte. Nem is gondolt arra, hogy a város helyébe a római birodalmat, a város polgárai helyébe a birodalom polgárait, a város szenátusa helyébe a birodalom parlamentjét, az összpontosított közigazgatás és politika helyébe az új területek sajátosságait figyelembe vevő decentralizációt léptesse.

A civis Romanus elve sohasem engedett helyet a civis imperii eszméjének, még a birodalom legnagyobb kiterjedése idejében sem. Az ókor primitivségének, a városi állam kizárólagosságának kényszereszméjét, — amely mindig csak ura akart lenni és sohasem társa a tőle távoli népek fiainak —, mint bilincset hordta magával akkor is, amidőn Itália lakossága csak tört része volt az összlakosságnak.

Rideg központosító és a népi egyediséget figyelemre nem méltató állami rendje pontosan megóvta a rendet, az élet-, a forgalom- és a vagyonbiztonságot. Biztosította az állam s a községek szükségletét, egyformává tette a népek külső életét, terjesztette a latin nyelvet, de megelégedett külső, felszínes eredményekkel és nem törekedett arra, hogy a meghódított népek rómaiaknak érzék magukat. A közoktatást, a népnevelést, a kulturpolitikát nem ismerte.

A tartományok lakossága nem tudott az itáliai lakossággal ugyanazon vágyaktól, érzelmektől és tettekre készségtől fűtött tevékeny egységbe olvadni. A városok távolsága folytán még azok sem, akik elnyerték a római polgárjogot. Gépies erők tartották össze a központot és a hódított területeket, az új lakosság megőrizte külön lelkét és ápolta régi hagyományait, egyszóval: idegen test maradt. Egy város politikai élete döntötte el a tartományok jólétét és romlását, az érdekelték minden megkérdésezése nélkül. A köztársaság idejében a város pártvillongásai, a polgári háborúk, — a császárság idejében a sűrű császárváltozások borzalmi, váratlanul szakadtak a nagyrészben mit sem sejtő tartományokra. Nem lévén semmi törvényes befolyásuk a birodalom politikai életére, csak törvénytelen uton, felkelés formájában kísérlethették meg érdekeik és kívánságaik megvalósítását, viszont Róma minden helyi megmozdulásban a központi hatalom elleni lázadást látott, amelyet késlekedés és meggondolás nélkül vérbefojtott. Ezért az a különös jelenség, — mely a megfelelő előfeltételek hiányában azóta sem ismétlődött meg, — hogy a katonailag és közigazgatásilag *pompásan szervezett, kulturában legtöbbször tölényes államhatalommal szemben oly gyakoriak voltak a vélt vagy valóságos lázadások.*

A tartományok lakossága, elrettentve, elszokott minden politikai és közigazgatási, szóval önkormányzati tevékenységtől, a közügyek iránti érdeklődéstől, s beletörődött abba, hogy ne szóljon bele se a maga, se a központ ügyeinek intézésébe. Közömbös, érzéketlen tömeggé változott, mely mindent a központtól várt. Lelkesedés nélkül, kötelességérzet nélkül, késedelmesen, sokszor passzív ellenállással engedelmeskedett a központ parancsainak, fizette az adót, katonáskodott. Teljes közönyösség töltötte el a közügyek iránt, amelyekben amugyis járatlan volt, ami az állami és közélet minden terén az államhatalom végzetes elgyengülését, a helyi tekintélyek, vagyoni vagy hivatalnokai nagyságok befolyásának az államhatalom rovására történő aránytalan megerősödését

vonta maga után. A tömegek e közönyössége és megnemértése tehát lényegesen megnehezítette az állami akarat érvényesülését, hiszen az nem a tömegeken kívüli üres térben, hanem éppen a tömegek megértő és segítő lelkében gyökeredzik, onnan meríti győzelmes erejét. Az állam tekintélye mindinkább helyi tekintélyektől kezdett függni.

Az ilyen szenvedőleges, minden kötelességértől ment, a haza fogalmát alig ismerő, a központtól és egymástól óriási távolságokkal elválasztott tömegek igazgatása rendes időkben is nehéz. Az óriási közigazgatási gépezet megmozdítása, irányítása és ellenőrzése rendkívül bonyolult és fáradtságos, zavaros, háborus időkben pedig majdnem lehetetlen. Kiváló, kötelességtudó császárok vagy államférfiak óriási erőfeszítéssel, lankadatlan szellemi és testi munkával még megóvhatták a központ tekintélyét, érvényesíthették a birodalom akaratát, testet és lelket kimerítő tevékenységükkel pótolhatták a lakosság letargiáját s a helyi hivatalnokok megbízhatatlanságát. De tehetségtelen vagy lelkiismeretlen vezetők idejében zürzavar töltötte el a birodalmat, holott normális lelkületű lakosság saját tevékenységével és kezdeményezésével pótolhatja a vezetők hiányos képességeit.

A kormányzás ily nehézségei s kihagyásai, a tömegek közönyössége és tájékozatlansága, s a mindinkább elharapódzó bizonytalanság folyton erősebben lazította az egység érzését. A helyi nagyságok mindinkább saját érdekeiktől vezetve, a kisebb existenciákat szabad zsákmányuknak tekintették és mind kevesebb figyelemmel voltak a központra. A középosztály megrikkult, a tömegek elszegényedtek, a szabadok osztálya jórésztben rabszolgasorsba süllyedt, elszaporodtak a nagyvállalatok és nagybirtokosok. A teljesen magára hagyott, támogatásban nem részesülő tömegek túlfűtött remények káprázataiban ringatták magukat s könnyű marta-lékává váltak az állapotok javítását hirdető ígéreteknek. A közös-ség és a birodalom eszméje mindjobban elhalványodott, közöm-bössé vált, hogy kinek kell engedelmeskedni, — a beszivárgó, és az állam tudtával telepített, vagy anélkül letelepülő, tevékeny szel-lemű barbár tömegek vezető befolyását, sőt uralmát épügy eltür-ték, mint a rómaiakét. A tömeg nem tanusított semmi ellenállást, nem védekezett, mert ilyentől elszokott.

A tartományok e lelkülete lassan meggyökeredzett Itáliában is, amit elősegített a császári egyeduradalom, mely elnyomott minden szabad gondolatot és kezdeményezést. A közügyek iránt ér-deklődő és azokban járatos ősi paraszti réteg és középosztály részben elpusztult, részben máshol telepedett le, csekély részben pedig mint proletár, vagy rabszolga, megmaradt Itáliában. He-lyükbe, mint földművesek, vagy munkások, barbárok kerültek, el-tele a tartományi lakosság fertőzött szellemével. Az elharapódzó nagybirtokosok és nagybefolyású hivatalnokok Itáliában is a szét-huzás elemei voltak, és nem késtek az államhatalom gyengeségét, a tömegek s az állam hátrányára és a maguk javára kihasználni.

Az itt vázolt folyamat már a köztársaság válsága idején megkezdődött, a Severusok kihalta után fokozódott és teljes befejezéséhez az V. század elején, Honorius idejében jutott. Magát Itáliát, sőt Rómát is a kései császárság idejében tulnyomóan barbárok népesítették be, kiket a római hazához nem kapcsolt semmi. Az ősi katonai szellem tüzeit elborította a mindenbe való belenyugvás hamuja, és csak egyes kivételes alkalmakkor éledt lángra annak pislálkoló parazsa. Már csak a bizonytalan hódolat érzése, szent hagyományok fűzték Itáliát és a tartományokat egységbe, de ennek alig volt megfogható alapja. Távoli ködképpé, valóságon tuli emlékké, a mult ideáljává halványodott a birodalom fogalma. Midőn a császárság, mint a birodalom érzékelhető képviselője formailag is megszűnt, elszakadt ez a merő érzelmi ideális kapocs is, és ütött a római egység utolsó perce, megszűnt önmagától, — a birodalom részeire szakadt.

Nem germánok hódították meg Rómát, nem erőszak okozta a végét, hiszen a közigazgatásnak léleknélküli mehanizmusa 25 évvel a formai vég előtt, mikor már minden haldoklott, ami valamikor római volt, meg tudta állítani a hunok és szövetségeseik seregeit a katalauni mezőkön, leverte a békétlenkedő germánokat Galliában, s az utolsó árnyékoszázrok egyike rendet teremtett a zavargó gótoknál és vandaloknál. A germánokat nyílt harcban Róma majdnem mindig legyőzte, s a germán hódításnak nincs lényeges nyoma. A letelepedett germánokat Róma telepítette le a legyőzöttekből, katonaságát is germánok szolgáltatták. Alarik se mint hódító germán, hanem mint lázadó római tábornok vonult a maga harmincezer emberével Róma ellen, a római hadsereg szimpátiája mellett, kifizetetlen zsoldja és egyéb személyes kívánságai miatt. El is vonult nyom nélkül. Területet nem kért és nem is kapott. De jellemző a hadsereg és a polgárság teljes nyugalma. A passzív és gyér lakosság között a germánok képviselték a tevékeny, a kezdeményező, a szabadabb szellemet. A valóságban ez jelentette a belsőleg korhadt, élettelen birodalom bukását.

A Róma sorsát elhatározó valóságok nyomát a brit impériumban sehol sem találjuk. Élet ütközik ki a brit lakosság minden rétegéből, eleven egység fűzi össze annak minden osztályát, a közügyek iránti érdeklődés forrósága hevíti minden tagját. Az utolsó angol munkás is büszke a maga lordjára, a maga Queen Bessjére, Chatanjára és Palmerstonjára, mint ahogy a lord vagy a nagybirtokos is büszke a maga munkására és bizonyos rejtélyes megilletődéssel gondol a munkások Joan Cade és Wyclifjére. Róma ok- és okozatszerű bukásából nem következik Angliának bukása, mert hasonló okok nincsenek. Az állam bukása az okok főnforgásának esetlegességétől függ, de nem természeti szükségszerűség, melynek okok nélkül is be kell következnie.

Ami a dominiumok leválását és a gyarmatok elszakadását illeti, lehetséges, sőt valószínű, hogy ez valamikor bekövetkezik, de ennek ma még nem látjuk a nyomát. Az etnikus, a gazdasági és a

legtágabb értelemben vett politikai szükségesség ma még az összetartozást, az egységbenmaradást szolgálja, melyet kiforrott, megállapodott, hagyományokra épült kormányzási mód is támogat. A birodalom széthullásának álma ma még ily szempontokból is csak álom. S ha egyszer mégis bekövetkeznék, előreláthatólag úgy fog történni, mint Svédországnál és Norvégiánál, a továbbra is fennmaradó szoros barátság jegyében.

Hiába, ahogy Rómát maga Róma bukatta meg, úgy Angliát is csak maga Anglia tudná megbuktatni. Külső erők nem. Belső bomlásnak pedig még messzi tünetei sincsenek.

Befejezésül szabadjon Mommsennek egy kijelentését idéznem, mely a Caesarért rajongó író halk Caesar-kritikája: Ugyanazon természettörvény folytán, amely szerint a legkisebb szervezet sokkal többet ér a legszövevényesebb gépnél, minden, a polgárok szabad önrendelkezésén nyugvó, még oly fogyatékos alkotmány is sokkal többet ér a legzseniálisabb és legemberségesebb autokráciánál, mert az fejlődésre képes, tehát eleven, míg ez marad ami, tehát élettelen, halott. (Római történel. V. kötet 30. oldal. Phaidon Verlag).

Spectator

●

SZERB MADÁCH-FORDÍTÁSOK

Ritka magyar mű, melyről el lehet mondani, hogy »uj« szerb fordításban jelent meg! »Az ember tragédiája« ebben talán egyedülálló. Pedig már Zmáj Jován Jovánovitytól származó első fordítása is eléggé művészi teljesítmény. Olyan költő munkája, ki benső összhangban tudott az általa fordított művek lelkébe behatolni és igaz tartalmukat művészien tolmácsolni. Különösen a magyar költszet remekei iránt volt kiváló érzéke. 1861 októberében mutatta be Arany János a tragédiát a Kisfaludy-társaságban és 28 évvel később, ugyanabban a társaságban bemutatásra került már Zmáj fordítása is. Ily rövid idő alatt tette meg az akkor is messzi utat a szerb irodalomig.. Miért vált mégis szükségessé ez az új fordítás, mi indította a szerzőt és kiadót is ennek megjelentetésére? Mik az új fordítás előnyei, melyek azok a parancsoló mozzanatok, melyek ily óriás munkára serkentettek? Mi változott meg azóta, hogy Zmáj fordítása már nem volt megfelelő? Vagy talán a mű jelentősége nőtt meg annyira, hogy Zmáj ódon, patinás átültetése javításra szorult?

A feleletet megadja a két fordítás óta eltelt 50 év, a szerb és magyar irodalomnak azóta történt nagyarányú fejlődése, a mű jelentőségének növekedése és szinpad úján aratott diadala. Nem volt elég a Tragédia, még költőien is hü fordítása, a változott kor olyan nyelvet kívánt, mely hathatósabban hirdeti a mű igazságait, nemcsak az elmélyedő olvasás csendes óráiban, hanem főképpen a szinpadon, a gyorsan pergő jelenetekben. Mert a szinpad, mely zenei és színi aláfestéssel nagy tömegeknek teszi hozzáférhetővé a művet, a rendezésnek, művészi beállításnak megfelelő nyelvet is kíván, hogy a Tragédiát művészién érzékeltethesse. A nyelv is csak művészi eszköz: megkap, színezi, fest és árnyalati színeket teremt. Nem nehéz magyar analógiákat felhozni. Pl. a magyar irodalom első fénykorából származó Petőfi-, Vörösmarty- és Arany-féle Shakespeare-fordításokat is, bár klasszikus értékek, mégis sorra át kell dolgozni, hogy a mai kor szinpadai követelményeinek megfeleljenek.

Még ennél is lényegesebb a szerb irodalmi nyelv óriási fejlődése. A teljesen megújódott drámai nyelv már nem nyelvújítási csinált kifejezésekkel dolgozik — illetve vert, kovácsolt szavakkal, ahogyan az ilyeneket a szerb nevezi — hanem népi gyökérből fejlődött, csodálatosan tiszta, világos s mégis emelkedett nyelven. A mai szerb közönség nagy tisztelettel őrzi s megbecsüli Zmaj-fordításait éppugy, mint pl. Láza Kosztity sokszor mesterkéltnyelvű alkotásait is. De Zmaj fordításában a Tragédia aligha kerülhetne szinpadra, vagy alig számíthatna tartósabb, maradaridőbb hatásra. Az új Jankulov-féle fordítás kiküszöböli az előbbi hiányosságait s szinpadai előadásra alkalmassá teszi.

Alapjában véve a Tragédiában három, majdnem szigorúan elhatárolható réteget találunk, mély filozófiai gondolatok kifejezésére ó-testamentumi komor fenséget, e nagy tételek könnyed megcáfolására és felületes, de tetszetős tagadására valami fölényes, franciás gunyos szellemességet és végre helyenként fel-felbukkanó írást, melynek hol tisztán, hol tompán hangzó csengése elárulja a költő sok elszenvedett fájdalomát. Ez a három hangnem, illetve stílus Zmaj fordításában nem érvényesül: ehhez talán több elmélyedés és intuíció kell, mint amennyit a gyorsan dolgozó Zmaj e munkájára fordított. Bizonyos érési időt, tökéletesítési folyamatot ily nagy művek mégis megkövetelnek. Zmaj színdalommal jelenti műve utószavában a »dve reči kao pogovor«-ban, hogy fordításán, éjt-napot egybetéve, kilenc hónapig dolgozott, ami még az ő munkabírása mellett sem eredményezhette a fent említett érési korszakot. Jankulov munkája egy élet műve: hosszú elmélkedések és művészi mérlegelések eredménye. Nemcsak nyelvi szempontból. Valóságos Madách-exegesist folytat, amely az idevágó magyarázó irodalom teljes ismeretét, több helyt egészen önálló felfogást is mutat. Leginkább Alexander Bernát szellemes és mélyenjáró megjegyzéseit lehetne talán a nehezebb helyek tolmácsolásánál felismerni. Mintha minden szerepet nemcsak szemlélné, hanem maga játszáná

el, annyira testre, szellemre szabott a fordítás hangja. Legjellegzetesebb e nemben talán a francia forradalom jelenete sokféle szereplőjével: a durván zajongó tömeg közönséges szavai, Danton lírai elmerengése az arisztokrata nő finom, sőt finomkodó szavaira, a pórnök természetes s több mint szókimondó megjegyzése. A három elem közt a töprengő, bölcselkedő rész sikerült legjobban Jankulov fordításában. A bölcséleti mélységű helyek valahogy kiemelkednek, az eredetiben is nehéz helyek a fordításban világosak. Még olyanok számára is, kik a szerb nyelv megújult alakjával nem teljesen ismerősek. A fordításban nincs u. n. nehéz vagy nehezen érthető hely, mert a fordító leegyszerűsít, a nélkül, hogy az eredetinek méltóságából, vagy fenségességéből akármilyen is eltűnnék. Lélek, értő, tudatos lélek szól belőle, mely a művet ez alakban előadhatóvá, színpadra alkalmassá teszi. Evvel a szöveggel kockázat nélkül meg lehet kísérelni a Tragédia előadását a szerb színpadokon. Sokkal nagyobb hatást fog kiváltani, mint azok a tiszavirágéltű, értéktelen pesti vigjátékok, melyeket a beográdi és zágربی színpadokon előadnak. A nagy és az emberi lelket mindenkor — de ma különösen foglalkoztató kérdések — a fordításon át bizonyosan utat találnak a szerb közönség szívéhez is.

A Tragédia sikerének egyengetéséhez bizonyosan hozzájárul úgy Manojlovity Tódor egész új adatokat feltáró ismertetése, mint dr. Boriszláv Jankulov bevezető tanulmánya, mely a szerb-magyar, illetve szláv-magyar lelki kapcsolatok megállapításával egészen eredeti beállításban szintén a kiváló fordító célkitűzését látszik elősegíteni: egy általános értékű művön keresztül, annak írója és nemzete iránt érdeklődést a rokonszenvet felkelteni.

Dr. Kohlmann Dezső

Manojlovity Todor :

ESTI VERS

Akít szeretek én,
az rólam álmodik,
akire gondolok,
elhozza csókjait.
Röpülni fog felém,
kitárja két kezét,
nem tartja vissza semmi —
Idő, Tér, Messzeség.
Az árnya még ott fõnn
felhők közt kavarog,
de széllel üzeni:
Szerelmem itt vagyok!
— Magányom véged már,
s ti kóbor reggelek
eltüntök mint a jüst.
Unalmam ég veled.
Ajkunkon egyesül,
valósággá terem.
a szép emlékes mult,
s a viharos jelen.

Mintha rideg, kopár sivár
sivatagból térnénk vissza.

A biboros alkonyat
álmokkal átszótt,
arany hálót
feszít fölénk,
fátylával fõdve nászunk,
A légben diadalt dobol a mámor,
lobogót lenget a lázunk.
Végét halljuk a régi románcnak,
amit valaha fiatal fõvel
a jegenyék alatt kezdtünk dudolgatni.

Fordította: SOMORJA SÁNDOR

IRODALMI SZEMLE:

K ö n y v e k

ILLYÉS GYULA: MAGYAROK

(*Naplójegyzetek. I-II. »Nyugat«
kiadás*)

A jegyzési kényszer rögtönösséből a világirodalomnak nem egy remeke született. A napló — ez a céltalannak látszó irodalmi műiai — is szándékosság, a közlés vágya, anélkül, hogy ennek a szándékosságnak, írója különösebb jelentőséget tulajdonítana. Mióta Tolstoj naplója és a Goncourt-fivérek feljegyzései, ezek a formátlanul, csak úgy mellékesen odavetett apró megfigyelések, töprengések, tulzotlan lelkiismeretes őszinteségek, az idő szűrőjén át műremekekké váltak s amióta az önmagát kereső Proust, egész életét felemészítő munkában, halhatatlan naplóját, ezt a lélek legmélyebb forrásából szabadon patakzó, időrendtől, logikától messze elkalandozó remekét megírta, azóta a napló bevonult a világirodalomba. Nincs az a »bizalmas« feljegyzés, elhullajtott papírlap, ami ne azt jelentené, hogy az író már írás közben hallja azt az elismerést, amivel majd az utókor kitünteti. Az író, a Műre mestersége bevált eszközeivel készül. Szigorú programmal, mondanivalója tökéletes vázlatának aprólékos gondosságával. A napló sok haszontalanságát, a papírlapokra és a könyvek szélére írott firkákat a félelem szüli. Aggo-

dalom, hogy a gondolat, a felgyülő képzelet intim vallomása elszáll, a tündődés pedig semmivé válhat. A napló a teremtő író gyónása önmagának, önportré leghamisítatlanabb valójáról, breviárium, ami annak az utókornak készül, amivel minden író, még az életen túl is, az életéről szeretne beszélni.

Illyés Gyula naplójegyzeteinck, a »Magyarok« két kötetébe préselt jankiáltásának és bátortalan reménykedésének, a világirodalom ezen formátlan, sokszor felelőtlen meneküléséhez semmi köze. Tudatában van annak, hogy lelki alkatához, tehetségéhez az alkudozás nélküli kifejezés rögtönzésszerűsége a legvalóságosabb és a legéletesebb műfaj. El is mond benne mindent, amiről valóban csak naplóban lehet beszélni. S felvonulnak a napló oldalain a puszták népe, a fonnyadt arcu béresasszonyok, a nyugtalan álmaikkal riadozó, koravén falusi gyermekek, a pusztuló magyar falu, amelyből az első gazda gyermeke is épen úgy menekül, mint az a francia mezei munkás, akiről a francia Halévy híres könyve épen olyan megdöbbentő őszinteséggel beszél, mint a »Puszták népe« írója, aki a feltárt, vérző magyar sebtől nem tud elfordulni. Nyugtalan lelkiismeretének lidércnyomása alatt újra meg újra visszatér a parasztelek rendjéhez, a középosztály szerethullásához és a magyar szellemnek ahhoz a szöörnyű vérvesztéséhez, amit tragikus plaszticitással

Kázmér Ernő irodalmi szemléje

egy régi urikönyvtár mai állapotával jelez: a régi kiadású Horáciustól a Színházi Életig... S minden jegyzetét, naplószerűsége beállított valamennyi lírai motívumát, tulajdonképpen mélységesen forró vallo-más, nagyszerű szólalmainak gazdag, dushangu orchestere zengi: magyarnak lenni! Ady óta, nincs a huszadik század magyar irodalmában senki, aki dacosabban, tüze-sében, szenvedélyesebben kiáltaná oda a világnak a maga külön magyarságát, ami boldog meghatódottsággá lesz, amikor messze idegenben a finn rokonnal ölelkézik vagy amikor a párizsi hotel halljában franciául beszélő magyar asszony hangjából az erdélyi szőléjtés állatát érzi. Mennyire magyar, amikor a magyar szellemvilágnak klasszikusait idézi. Szinte felfedezi az irodalomtörténet polcaim felejtett Ludas Matyit, ezt a sokáig ponyvá-rak vélt falusi époszt. Megtisztítja az idő porától. Idézi derűjét, keserűségét, a népi elnyomás alatt lázongó hevületét. Megmutatja az író-t, Fazekas Mihályt, a szerény fűvészt és enciklopédistát, aki nyel-veket tanult, világot járt, aztán hazament Debrecenbe. Mennyi gond-cál és milyen mélyreérő lélekku-tatással foglalkozik a magyar nép-dallal s mennyi szemérmességgel tér ki a pszichoanalízis adta lehetőség elől, ami pedig a nép egyszerű gyermekeinek lelkéből feltörő dal-lani vágyás alatt, a szenvedély sötét vizét hömpölyögtetné. Pár oida-las, rövid jegyzet van Kölcseyről, amelyben a Himnusz-t elemezi. Példátlan, nagyszerű kísérlet. A vers sorain át figyelmesen hallgatódzók s a versből kiszűrődő zenén át igyekszik megállapítani, mi is mindaz, ami ezt a nagy művet egy

nép imájává avatja. Francia vidé-ken utazgat és Zrinyit olvassa. Frissen hat rá. Ebből az időszerű-ségből látja, hogy a magyar lelki magatartás századok óta alig vál-tozott. A régiekből sem válnak le-gendák, megmaradnak eleve neknek embereknek s ez a magyar »foly-tonosság«.

De túl az irodalmi stúdiumokra mutató feljegyzéseken, a népi kul-tura és a népi lélek ösztönösségéig érő gondolatain, vannak a »Ma-gyarok«-nak oldalai, amelyekből a mai magyar életre nehezedeő legsu-lyosabb problémák végzete zug. A népnyomor, az egyke és a Dunán-tul sorvadt falvai ezek, amelyek-hez Illyés Gyula újra meg újra visszatér. A »Puszták népé«-nek, a szociológiai jelentőségében, művé-szeti értékében páratlan könyvének visszhangja ez, amelyben a zsellér-család nyomorából világirodalmi szellemű író, a múlt élményeit tulaj-donképen azzal az emlékezetet be-száguláló módszerrel egyesítette, mint mostani könyvében. Az egy-kével és a pusztuló falvakkal szemben, a magyar vidékre beszi-várgó németek terjeszkedését, a mai Közép- és Délkelet-európa at-moszférájára nehezedeő germán tömb veszedelmét idézi. Félelmetes igazsággal mutatja, hogy a sváb népi szigetek, a kevert fajtájú vagy vallású falvak éles határvonalai, mint vágnak egyre érezhetőbb kanyart a magyar népi vagyomból, a magyar népi szellemből s mint lesz a német csoportélet annak a szellemnek továbbépítője, amellyel a magyar, minden mai, politikai ráutaltsága ellenére is, sohasem fog megbarátkozni. S miért nem? Erre is felel, mondván, hogy a magyar szellemiség, jellemalakító erejét a

latinoknak köszönheti és a germán-ság sajátos szellemiségéből csak rövid időre, töredékeket vesz át. Azt is hamarosan kiveti magából. Idézi a reformációt, Kálvint, a Rákóczi-felkelés francia orientációját, Petőfit, aki a közepes francia költőtől, Bérangertől tanul demokráciát s az új magyar regényirodalomban és a legsajátosabban magyar népi, irodalmi irányzatban is azzal a temperamentummal találkozik, amely csak a demokrácia és a világosság népeinek lelki kitevője.

Minden idézet és minden tartalmi közlés, amit Illyés Gyula naplójegyzeteiről adnánk, hiányos. Nem egyéb lelkendező, boldog csodálkozásnál, rámutatásnál. Ime! Akad még magyar könyv, amire hiába hajtjuk rá a fedelét, a megismerés nem ér véget. Nyugtalanítja napjainkat, álmainkat, vitatkozunk vele. Hetek, hónapok mulnak, amíg valóban készen leszünk vele. Van azonban feljegyzései, amelyekre mindig úgy emlékezünk majd, mint valami megható, megrendítő, erőteljes férfitulajdonosra. Ezeknek a feljegyzéseknek tiszta képét a töretlen érzés őszintesége és a gyönni akarás keresetlen, spontán művésziessége fonja át. Valami halkán muzsikáló, ódon órának szűrődő melodijája, fájdalmas érzékenységgel fonja át szívünket. A költő gyermekkorának emlékei ezek. Amint bokáig érő ingben, angyalként áll letlehemes pásztorok között és míg boldog révülettel a titokzatos, furcsa, érthetetlen szavakat fújja, félve találgatja, pénzt vagy pörccöt kap-e? S amikor jár szem pörccel a vászonzacskóban kilép az éjszakába, felemeli az ingét, anyját, hogy a falusi éjszaka feneketlen sarában is megőrizze

angyali tisztaságát. Ilyen későbbi feljegyzés, a Saint-Michelről. Néhány mondat, alig egy oldalnyi, de jó tizenöt év után, magam is ott vagyok vele, újra a Rue Somme-rardon, a Sorbonne körül, a világnak ezen közepén, ahonnan én sem hoztam annak idején többet hazamint a költő, aki trafikokra, virágokra és egy éjjel-mappal dolgozó pékségre emlékezik. S amint így párizsi emlékeim között kutatok — mert aki Illyés Gyula feljegyzéseit olvassa, az párizsi napjait újra éli — egyszerre csak felbukkan előttem a költő, a DCME-kávéház füstjében, nagy asztal csücskén, egy előregeedett orosz író, egy lengyel-zsidó festő és egy elfranciásodott magyar szobrász között, amint a pállott levegőjü, meddő vitában, tágranyitott szemekkel meredt a messzeségbe. Arcán látszik, másfelé jár. Tizenöt év óta, mind a mai napig, nem is gondoltam arra, hogy ismerem a költőt. De most, ebben a pillanatban, ahogy a Saint-Michelről adott képét — Utrillonak vannak ilyen képei — olvasom, emlékeztetem filmjét forgatom vissza a tizenöt év előtti novemberi alkonyra. Biztosan tudom, ő ült ott, a kávéház meditáló, magas forradalmárijai között s közben Ozorai járhatott.

Beszélhetnék még prózájáról. Irástudásáról, erről az izes, főlényes erőjátékról, ami a feljegyzések mögött egy grandiózus, nagy magyar epikai mű hangjára mutat. Egy eljövendő faluregényre, amely a tragikus magyar érzés megrendülésével, szilajságával és mély gondonkaszólamhoz hasonló szomorúságával lélekzetet elállító helyzetjelentése lesz annak a huszadik századbeli Magyarországnak, amelynek gyújtó, lángoló körvonalait a

»Magyarok« feljegyzései már látattatják.

ZSOLT BÉLA: KAKASVIADAL

(Regény. »Pantheon« kiadás, Budapest 1939)

A tucatembernek, az átlagkispolgárnak egyik legérdekesebb és legtöbbit vitatott új magyar regény-írója: Zsolt Béla, akinek évről-évre megjelenő, újabb regényéről mindig szívesen számolunk be, most mint ha keserűbben, nyugtalanabban és szenvedélyesebben keresné az igazságot. A »Kakasviadal«, a háborúnak, a forradalomnak, az ellenforradalomnak és a nyomokban azuccára tóduló különböző alacsonyrendű alakoknak kifogástalan felvételét. Egy pompás lencsével lecsattintott nagyszerű fotográfia. Hasonló ahhoz a torzító grafikához, amit pár évvel ezelőtt a berlini Georg Gross megdöbbentő erejű lapjain láttunk. Azokon a lapokon ott volt minden, ami a nézőt a rajzon át gondolkodásra készítette.

Zsolt Béla legújabb regényében is, megint sok a gondolkodásra kényszerítő regényelem, bár éles környezetrajzainak dohossága, minden szépségtől megfosztott valóságfelvételei, — gondoljunk az egyik regényhős szigeti otthonára vagy a pest-külvárosi bérkaszárnya tömeglakásaira — lehangoló otthonainak áporodottsága, szinte csábít arra, hogy végzetesen sivár atmoszférájú, új regényének kanyargó utjaira már ne kövessük. De a mai magyar kispolgári réteg felhígított világ-szemléletére, a magyar zsidók problémakörének publicisztikai elemeire való rávilágítása, ebben az új regényében annyira mai, annyira ége-

tően aktuális, hogy két ellentétes, hősi figurájának szembeállításából, összehasonlításából és ítélkezéséből sok olyasmit tudunk meg, ami a szinte elektromosságig feszülő mai magyar légkörnek tulajdonképeni valóságos explozív anyaga. Mert Zsolt Béla a Ma, a most lezajló huszonnégy óra írója, aki az újság történéseinek zuhatagához hasonlóan, minden elmélkedés és minden magyarázat nélkül, szinte fáradhatatlanul expresszív tempóban adja a tényt, a történést, a vádiratot. Ha kell, a védőbeszédet is. Nála a hitelesség, a valóság az uralkodó elem s a mai olvasó úgy érzi, hogy a valóság előtt még akkor sem térhet ki, ha ezt a valóságot az író, a mestersége hibátlan Zeiss-lencséjével dolgozó társadalomfotografus tulajdonképen azokkal a nagyszerű publicisztikai erényekkel adja is, amelyek Zsolt Béla íróiságának legjellemzőbbjei.

Új regénye, a »Kakasviadal«, mint már fentebb említettük, az események filmszerű pergésében két, egymás mellett futó hős életét játszatja. A hősök tulajdonképen nem is ismerik egymást, de a lázas forradalmi és ellenforradalmi hónapokban itt-ott mégis egymás sorsába akaszknak. Mindkét hős zsidó. De míg az egyik a legsötétebb szélhámós, minden gátlásnélkül csirkefogó, addig a másik nagyszerű intellektuális típusa annak a háborúelőtti magyar társadalomba lépő szociális embernek, aki kora kérdéseit vizsgálja és megérez valamit abból a folyton erősödő viharból, amit a maga emberi és szellemi értékeivel, becsületességével próbál enyhíteni. A szélhámós-nak természetesen minden sikerül s apjának, az öreg, jámbor falusi pálinkamérőnek azzal az örök mon-

dásával, hogy a kis zsidó igyekezen a környezetébe belemosódni, magát észrevétlenné tenni, már odáig fejlődik, hogy hüvös, feszes és lovagias lesz, az, ami nyugaton a magyar uriembert auténtizálja, míg az értékes, intellektuell, becsületes zsidó az akasztófa árnyékában tér meg ősei tulajdonképeni hitéhez, ahhoz, amire huszonegyéves életében sohasem gondolt. Ebben a két egymásmellé állított magyar zsidó sorsban tulajdonképen a mába teljesedett magyarországi zsidó-probléma magva feszül, a művelt zsidónak az a szociális kiteljesedése és a kulturálatlan, pénzt hajhászó zsidónak az a mohósága, ami az európai zsidókérdés atmoszférikus nyomása alatt, a magyar közélet megoldásra váró kérdésévé teljesedett. Zsolt Bélának, a publicistának, aki ennek az atmoszférikus nyomásnak rugóit pontosan ismeri, minderről más mondanivalója is volt, külön és mélyebbre nézőbb mindannál, amit annak az előkelő budapesti napilapnak vezércikkeiben szokott analizálni, amelynek tulajdonképeni sztárja. Ez a más mondanivaló csapódott le a »Kakasviadal«-ban, a magyar október forradalmának és ellenforradalmának ebben a sok tekintetben vázlatosan felépített regénykísérletében, ami az események gyors és zakatoló menetében azonban kitűnő realizmusu történeté fejlődik. A vázlat-szerűség, a fontos mondanivalónak néhány sorban odavetése publicistikai szükségesség, de utána az író mégis az epika szélesen ömlő gát-talansága fogja el. Böbeszedű lesz. Hősei mögött felrajzolja a kort, a frontról hazatérőket zsvaját, a sibererek tülekedését, a zuguccákból kiáradó, szélsőséges politikai ter-

romozgalmakat, a lázas napok bábszerű vezérének vergődő tehetetlenségét, azt a panoptikumot, ami az 1918/1919 Budapestjének miazmás levegőjét és a szertehullott Magyarország foszlását idézi.

Írói erőnye, hogy a régény anyagában sehol sem nyul a publicisztika agitációs lehetőségeihez. Szérmésesen, okosan tartózkodik mindattól, ami talán nagyobb sikert is biztosítana, de állásfoglalás lenne. Íróiségét, mint valamennyi eddigi régényében, a kispolgárság sekélyes problémáinak átfogó társadalmi problémáivá való elmélyítéssel és kiszélesítéssel jellemzi. A »Kakasviadal«-ban sem akart többet adni annál a politikai — társadalmi ellentétnél, amely két hőse életét olyan élesen, annyira retusálatlanul és mégis annyira szuggesztíven mutatja.

KEMÉNY JÁNOS: ITÉLETIDŐ

(Történetek. Erdélyi Szépművészeti Céh
1938.)

Az ember fejében emlékek zsonganak, ha ezt a könyvet kinyitja. Emlékek a régi, szép erdélyi életéről, a csodálatos természetről, a pompázó havasokról, a nehézkes, törtszavu drága népről. Mindarról, ami olyan régen volt és amiről a mai zaklatott napok zavarában, ha az ember pihenni vágyik, olyan jóleső derüvel gondol vissza. Mert a könyv nem »korszerű«. A modernizmus érzéki atmoszférájából, a világszemléletek előretörő lázából nincs ebben egy csipetnyi sem, sőt... Az érzelmes romantika és a tiszta naturalizmus ölelkezik benne, a szociális gondoknak, az élet nehéz

Kázmér Ernő irodalmi szemléje

igájának azzal a kísérő zenéjével, amitől ma már az író nem tud elszakadni. Legkevesbé az a kisebbségi magyar író, akinek az írás sohasem csak műhelymunka. Rendeltetés.

Kemény János, az egyetemes magyar irodalmat annyira átsugárzó mai erdélyi irodalom egyik kitünősége és szervezője. Az »Erdélyi Helikon« megalapítója. Családjából évszázadokkal ezelőtt fejedelem is került, a hatvanas években pedig az az író, aki a lelki és a gondolati szabadságért küzdő egyén tragikumából szötte nagyszerű regényeit. Ennek az erdélyi arisztokrata írónak eddigi írásai is abból az erdélyi gondolatból fakadtak, hogy a magyar író örök forrása: a természeti, a föld és a nép. Ez az elgondolás az erdélyi magyar irodalomban nemcsak írói matéria, hanem valóban rendeltetés. Gondoljunk Tamási Áronnak a székely népmeséken át kiteljesedett és a székely népi lélek képét sugárzó elbeszéléseire vagy Nyíró Józsefnek a havasokkal és a havasoknak az ég felé meredő örökzöld fenyőivel szinte kozmikus közösségben élő alakjainak balladáis sorsot lélekző novellatragédiáira. Kemény János legújabb könyvének, az »*Itéletidő*«-nek havasi történeteiben és rajzaiban, ehhez az erdélyi magyar irodalmi célkitűzésekhez hű maradt. Elsősorban azokban a sötét víziókat kínáló, romantikusan hangulatos és mégis expresszív erejű természeti vázlatokban, amelyek a Havas csodáit és a forráságtól lángrakapott havasi erdő rémületét adják. Erő van ezekben a rajzokban. A természet szépségéhez simuló, kiforrott, kész, gazdag árnyalatu stílusa pontosan rátalál a természetre. Sokkal pon-

tosabban és maradéktalanabban, mint azok a századelejei magyar természetfestő és vadászhistóriákat adomázó írók, akik inkább az uras-magyaros villanásokra, semmint a természettel rokonuló népi alakokra lettek figyelmesek. Kemény Jánosra, az erdélyi havasok tövében meghúzódó kis faluban dolgozó, lélekben is arisztokrata íróra, a természet döntő befolyással van. Leiki hajlandóságai is a természet tanulmányozása felé terelik. A természet részletrajz, megfigyelés, a fenséges magányosságban kóborló vad tulajdonképpen mind hangulati színezés, a természet valóságában élő Ember igaz megmutatásához. Hiányosság lenne azonban Kemény Jánost csupán a naturalista — impresszionista havasi képek és hangulatok novel-listájául tudni. Van egy hosszulekzetű novellája, inkább vázlatos kis regénye, a »Jócó«, ami a háborúelőtti erdélyi társadalom valóságos zsánerképe, karakterfigurának szinte hiánytalan felvonultatása. A Bécsben tönkremenő magyar arisztokratának és hűséges román sáfárjának története, a kis Jócó havasi élményei és az öreg Dracu meséi, majd a nagy háboru utáni forradalomban fellázadt jámbor parasztok és felemásruhás kóborló katonák összeverődése, olyan hibátlanul drámai rajz s befejezésében annyi a melegség, a szív, hogy erre a novellára sokszor gondolunk még vissza. Nekem a fadóntó, kis tótcoskának tragédiás rajza, ez az alig háromoldalas, kis dramolett tetszett a legjobban. Az erdélyi havasokból hazavágyódó, házasadni készülő Jankót egy fenyőóriás kis, formátlan batyuvá törli és elhagyott csimpolyáját, a rajta fujni nem tudó társa a patakba dobja. Megrázóan

szép alkotás teljesedett ki ebből a néhány mondatú, mindennapi szomorú históriából. Valóban alkotás, olyan, amely a magyar novella nagy gyűjteményében is kivételes értéket jelent.

*

VLADETA POPOVICS:
SHAKESPEARE ELETE ÉS MUNKÁJA

(Zsivot i dela Viljema Sekszpira. — A »Srpszka Knjizevna Zadruga«, Beograd 1938. kiadása.)

A jugoszláviai tudományos irodalomnak feltűnően kevés igazolása van arra, hogy az országnak külön államtestekbe tartozott mai részében mindig komoly és átfogó Shakespeare-kultusz volt, ami az utóbbi husz év óta, mind a mai napig is változatlanul tart. Nagyobb Shakespeare tanulmány vagy akár angol irodalmi vonatkozása s a Shakespeare halhatatlan géniuszával alaposan foglalkozó könyv alig van. Uttörőnek kell tehát tekintenünk azt a most megjelent, minden vonatkozásában hézagpótló nagy munkát, amit Vladeta Popovics, a nagynevű esztétikus, a beográdi egyetem angol tanszékének tanára írt. Igaz, hogy a szerb a horvát és a szlovén irodalmi évkönyvek, folyóiratok, sőt a napilapok is, a Shakespeare-rel foglalkozó kisebb tanulmányoknak és a shakespearei mű egyes darabjai bemutatónak alkalmából írott műtatásoknak mindig tág teret adtak. Az érdeklődés, a shakespearei mű iránti felfokozott kíváncsiság nem lankadt. Érthetetlen tehát, hogy amikor Shakespeare korá, lélete,

művei s a vele kapcsolatos legaprólékosabb kérdések is az olvasókat, a színházba járókat és a világ-irodalom tanulmányozásába merülöket annyira foglalkoztatták, eltekintve azoktól a rövid, hézagos tanulmányoktól, amelyek — mint fentebb említettük — elszórtan jelentek meg vagy pedig az egyes fordítások kiadásához írott leveztőkül láttak napvilágot, tulajdonképpen a Shakespeare-irodalom idegennyelvű standardmunkái voltak azok, amelyek a délszláv irodalomban Shakespeare kultuszát és tudományos, esztétikai kutatásait élesztgették. Ezek a fordításokat bevezető tanulmányok, így a Szvetislav Szeftanovicséi, (szerb) a Milán Bogdánovicséi, (horvát) és az Oton Zsuspansics fordításai elé írt Jakob Kelemínáé (szlovén) inkább műhelytanulmányok, filológiai, irodalomtörténeti vagy kortörténeti utalások. Magyarazatok a fordítások nagy és merész vállalkozásaihoz, amelyeket a fordítók valóban plasztikusan, szinte maradéktalanul oldottak meg, hűen a nagy Laza Kosztics hagyományaihoz, aki már a múlt század hatvanas éveiben, elősők a délszláv irodalomban, valóban irodalomtörténeti jelentőségű és a szerb nyelv szépségeiből kiviruló Shakespeare-fordításokat adott.

A Shakespeare magyarázó — mint azt ugyancsak egy magyarázó oly szellemesen jegyzi meg — ahhoz a gyermekhez hasonló, akire Szent Ágoston a tenger partján bukkant, amint apró sapkájával ki akarta merni a tengert. Valóban, ez a szellemesség minden megmond. A lángészhez nem szükséges magyarázat, legfeljebb adatgyűjtés, életrajz, műveinek hű regisztrálása. Évszázadok tüntén ugyanis ezek a

külső adatok feledésbe merülhetnének, holott a Shakespeare-rajongók soha nem apadó táborát is valóban érdekli, hogyan élt a családja, hol is inaskodott, tudott-e azokon a nyelveken, amelyekből művei anyagát is merítette s amely nyelveknek irodalmi termékei angolul egyáltalában nem, vagy csak később jelentek meg. Vlateta Popovics alapos felkészültségű, nagy Shakespeare-könyvében bár csodálattal, mégis objektív mértéktartással közeledik a nagy géniusz elé. Hűséggel, őszinteséggel tárja fel életének apró kitévőit, az élete és a halála közötti nagy kort, Erzsébet korát, amelynek nagy ellentétei oly termékenyítőleg hatottak a képzeletre és gondolkodólag az értelemre. Erzsébet korának rajza, a kor emberei lényének inkonzekvens alkotóelemeire való rámutatása, a racionalizmus kezdő nyomainak feltűnetése és a homályos miszticizmus szálaira utalás valóban mesterien sikerült. Az angol barokknak, helyesebben a John Lyly »Eupheus« című regénye után elnevezett »euphuizmus« (jufuizmus) korának pár jellegzetes, de soha sem kirívó vonással felvázolt rajza ez, amely, mint tudjuk, Shakespeare művére mély hatást gyakorolt. A kor politikai és társadalmi felvázolása után, az író a Shakespeare korát megelőző és a vele párhuzamosan fejlődő színházi és színészi világ jelentősebb eseményeire, eredményeire mutat, azután elmondja életét, pályája nehézségeit, a súlyos küzdelmei során annyiszor felmerülő csalódásait, majd érvényesülését és diadalát. Az olvasót szinte kézenfogva, végigvezeti Stratfordon — Avonon, a XVI. század Londonán, a Shakespeare relikviák és

problémák sűrű erdején át. A vezetés elsőrendű. Nem marad kérdés, amire ne kapnánk feleletet, nem marad kíváncsiság, ami ki nem elégülhetne.

Már említettük objektivitását, ha szabad úgy mondani, előkelő tartózkodását, szinte hűvösségét, ami az angol tudományos iskolának annyira jellemzője. Ez az előkelő tartózkodás, ami Vladeta Popovics íróiságának és kritikai attitűdjének valóságos szervi, lelki adottsága, megóvja őt attól is, hogy a kor és életrajzon át olyan feltevéseket és megállapításokat formáljon, amelyek valóban excentrikusak, újszerűek is, de leginkább azoknak a kommentátoroknak alapvető tulajdonságai, akik a Mű helyett, inkább a saját műüket helyezik előtérbe. Vladeta Popovicsot a Shakespeare-kutatás excentrikus elhajlása nem érdekli. Drága idejét nem is pazarolja rá. A koron, az életrajzon túl, végre a költő lelkisége, képzeletvilága elé érkezik. Végigkopog a Műn és bebocsáttatik. Near, szédül meg tőle. Ismeri a kort, a kor költészetének nagyszerű áradatát, ami a nagy d'nasztikus és vallási háborúk után, mintha valóban előnteni készült volna a szigetországot. És a nagy Művet rendszerbe csoportosítja: történelmi drámákra, tragédiákra, vigjátékokra és lírai művekre. Ehhez a kusza, minden szabályt félretelő öszsenéhez nem is lehet másképpen közeledni, mint rendszerrel, a megérteni és a megértetni akarásnak töretlen szándékával. Aki ezt elmulasztja, úgy jár, mint Voltaire, aki fintoros nyelvelőltögetéssel fordult el tőle. Az író, csoportosítását, ami nagyjából megfelel annak a rendszernek, amelyhez külföldi magyarázó, elsősor-

ban Jaggard, Halliwell-Phillips, a német Otto Ludwig és magyar Sebestyén Károly is annyira hozzáismultak, külön bevezetőkkel látja el. Ezekben a karakterisztikus rövid, lemért elgondolásokban mutat Shakespeare világirodalmi és egyetemes kulturjelentőségére, nemzetek, nyelvterületek határait ledöntő korlátalan hatására, pragmatikus történetirókat megszágyenítő hűségére és az angol polgárháborúk igaz okaira való rálátására: nagy tragédiáinak félelmetes, szinte emberfeletti érzéseire, a legliribb, egyben a legszörnyűbb tragédiájának a Hamletnek leglényegére: a cselekedni nem tudó ember kikerülhetetlen végzetére; lírizmusára, amelyek a szelíd, szerelmes bohóságú vigjátékokban épen olyan dominálók, mint pogány szépségű szonettjeiben vagy verses regényeiben. Ezeknek az époszoknak lágy klasszicizmusát tulajdonképpen kortársától, Spenzertől vette át s évszázadok múlva, annak a Wildenak adta tovább, aki bizonyára sokat gondolkodhatott azon a szonetten is, aminek sugallója W. H. »egy rejtelmesen szép ifjú« volt. A csoportosításon belül, Vladeta Popovics, az egyes drámák meséjét és értelmét szétfejté, a kort fűtő eseményeket és a kortársadalmát pontosan megvilágítja. Ezekben a tulajdonképeni magyarázatokban soha sem lép előtérbe. Tartózkodik a megállapításoktól, a lemméréstől. Mintha egy vele kongeniális olvasónak mondaná el mindezt, aki majd a maga impresziói alapján önállóan fogja azt az értékelést elvégezni, ami bizonyára

egyezze is a magyarázó elhallgatott értékelésével.

Higgadt, kimért, okos munka. Olyan, amilyenre azt szokták mondani, hogy részleteiben, megállapításaiban, szándékaiban egyaránt pozitív. A délszláv esztétikai irodalom gazdagodását jelenti, mert a világirodalom egyik legtöbbet kommentált és leginkább agyonkomplikált fejezetére és a világirodalomnak egyik legjelentősebb világító oszlopára mutat. Olyan irodalmi eszközökkel és olyan tiszteletreméltó fegyelmességgel teszi ezt, amilyenre csak azok a kivételes tudósok képesek, akik óriási anyaguk teljes ismeretében sem törekednek arra, hogy kritikai kedvüket, értéktéletüket kiéljék, hanem megelégszenek azzal a szerényebb, de nemesebb feladattal, hogy a hatalmas távlatokra nyíló tárgykörben inkább szintézist adják mindannak, amit a Kor, a Szellem és az Alkotó egysege formált.

Ezért erre a műre, amely nélkülözhetetlen és maradéktalan utmutatója lesz a fiataloknak, az irodalomkutatónak és a Shakespeare világába szívesen visszatérő, művelt délszláv közönségnek, egyaránt büszke lehet a délszláv esztétikai irodalom, a kiadó és író. Vladeta Popovics már korábbi, több angol nyelvű tanulmányaival tanúságot tett emellett, hogy munkája, íróisága teljesen összeforrott azzal a délszláv Shakespeare-kultusszal, amely napjainkban, az újabb Shakespeare-fordítások megjelenésével, mintha új életre, friss erőre kapna.

KÁZMÉR ERNŐ

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásaik azt indokoltá teszik.

1939. Február

KALANGYA

2. Szám

Odgovorni urednik: — Felelős szerkesztő: RADÓ MRE

A KALANGYA minden közleményéért írja felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar